

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Виконала:

студентка II курсу, 21 М групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»
Конопацька Марія Сергіївна

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент Притулик Наталія
Валеріївна

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2023 року

Студентка

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Конопацька М.С. Педагогічні умови формування емоційного інтелекту молодших школярів. Спеціальність 013 Початкова освіта. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. 2024. 107 с.

У дослідженні кваліфікаційної роботи теоретично обґрунтовано визначення та особливості розвитку емоційного інтелекту у контексті молодшого шкільного віку. Встановлено, що цей період є сенситивним для формування емоційного інтелекту. Проаналізовано та визначено завдання, пов'язані з розвитком навичок конструктивного управління емоціями в рамках освітнього процесу, Концепції Нової української школи та Типових освітніх програм. Також проведено аналіз навчально-методичного забезпечення, що стосується проблеми формування емоційного інтелекту учнів початкової школи, розглянуто форми, методи, прийоми та засоби навчання навичкам управління емоціями.

На основі вивченої методичної літератури розроблено та експериментально перевірено педагогічні умови формування емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку, які доцільно впроваджувати як на уроках, так і в позакласній діяльності .

Ключові слова: емоційний інтелект, молодший шкільний вік, педагогічні умови, методи, засоби, прийоми.

ABSTRACT

Konopatska M.S. Pedagogical conditions for the formation of emotional intelligence in primary school children. Specialty 013 Primary Education. National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko. 2024. 107 p.

The theoretical justification of the definition and features of emotional intelligence development in the context of the early school age is substantiated in the research of the qualification work. It has been established that this period is sensitive for the formation of emotional intelligence. Tasks related to the development of constructive emotion management skills within the educational

process, the Concepts of the New Ukrainian School, and Typical Educational Programs have been analyzed and defined. An analysis of educational and methodological support related to the issue of forming emotional intelligence in primary school students has also been conducted, considering forms, methods, techniques, and means of teaching emotion management skills.

Based on the studied methodological literature, pedagogical conditions for the formation of emotional intelligence in young school-age children have been developed and experimentally tested, which are expedient to implement both in lessons and in extracurricular activities.

Keywords: emotional intelligence, early school age, pedagogical conditions, methods, means, techniques.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	10
1.1 Поняття «емоційний інтелект» у психолого-педагогічній літературі.....	10
1.2 Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.....	15
1.3 Завдання розвитку емоційного інтелекту у змісті освіти.....	19
Висновки до першого розділу	26
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	27
2.1 Аналіз навчально-методичного забезпечення проблеми формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи	27
2.2 Форми, методи, засоби формування вміння керувати емоціями.....	34
Висновки до другого розділу.....	42
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	43
3.1 Обґрунтування педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.....	43
3.2 Результати впровадження педагогічних умов для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в освітньому процесі.....	55
Висновки до третього розділу.....	65
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ДОДАТКИ.....	74
Додаток А.....	74
Додаток Б	76
Додаток В.....	77
Додаток Г.....	79
Додаток Д.....	80
Додаток Е.....	81
Додаток Ж.....	82
Додаток З.....	107

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному освітньому середовищі питання формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи стає актуальним та значущим завданням педагогічної спільноти. Адже протягом останніх років відбуваються освітні реформи, які наголошують на розвитку в учнів життєвих компетентностей, необхідних для успішного життя. Вони детально описані в Державному стандарті початкової освіти та Концепції Нової української школи [12], де зазначено, що розвиток наскрізного вміння конструктивно керувати емоціями стає пріоритетним завданням освіти.

Відповідно до вікових особливостей дитячої психології, в учнів початкової школи (6-10 років) провідною діяльністю є навчання, тому цей період є дуже сприятливим для будь-якого розвитку. Саме цей період є сенситивний для розвитку емоційного інтелекту, адже на наступних вікових етапах уміння конструктивно керувати емоціями знадобиться учням у міжособистісному спілкуванні.

Тому, під час освітнього процесу важливо приділяти велику увагу не тільки здобуттю знань та вмінь, а й розвитку наскрізного вміння конструктивно керувати емоціями. В такому контексті вивчення впровадження педагогічних умов, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту молодших школярів, є пріоритетним завданням сучасної освіти. Важливість розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів розглядали методисти та науковці (Т. Котик, І. Брославська, О. Мельник, О. Зубарева, Л. Прокоф'єва, І. Большакова, Н. Бібік, М. Пристінська тощо) але стосовно педагогічних умов досліджень не достань, саме тому зростає науково-педагогічна зацікавленість цією проблемою.

Мета дослідження: обґрунтувати педагогічні умови формування емоційного інтелекту молодших школярів та перевірити їх у освітньому процесі.

Завдання:

1. Дослідити питання розвитку емоційного інтелекту в психолого-педагогічній літературі.
2. Проаналізувати стан проблеми розвитку емоційного інтелекту в практиці роботи сучасної школи.
3. Дослідити та обґрунтувати педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту молодших школярів та перевірити їх в практиці роботи школи.

Об'єкт дослідження: освітній процес в початковій школі.

Предмет дослідження: педагогічні умови, сприятливі для формування емоційного інтелекту учнів перших класів.

Методи дослідження:

– теоретичні: аналіз літературних джерел (психолого-педагогічної, методичної літератури, нормативних документів початкової школи відповідно до теми дослідження);

– емпіричні: індивідуальні бесіди, групові обговорення та тестування для вимірювання рівня емоційного інтелекту молодших школярів; систематичні спостереження з метою діагностування рівня розвитку емоційного інтелекту молодших школярів; опитування вчителів початкових класів та батьків для виявлення стану досліджуваної проблеми в освітній діяльності; організація педагогічного експерименту (констатувального та формувального);

– методи математичної статистики й обробки результатів для перевірки ефективності впровадження системи вправ для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.

Теоретичне значення роботи – подальше розширення проблеми розвитку емоційного інтелекту в учнів початкової школи.

Практичне значення – обґрунтування педагогічних умов для розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів та вправ, які можуть бути використані на уроках та в позаурочній діяльності. Розробка практичних рекомендацій для батьків (залучення батьків до освітнього процесу).

Апробація результатів дослідження відбулася в процесі участі в Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки освіти і технології» (м. Житомир 10 квітня 2023 р.), Всеукраїнська онлайн-конференція з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації» (м. Чернігів 30 травня 2023р.).

Публікації: за матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано тези доповідей: Конопацька М.С. Формування в молодших школярів наскрізного вміння конструктивно керувати емоціями. Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки освіти і технології: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 10 квітня 2023 р.).

Експериментальна база: дослідження проводилося на базі КЗ Городнянський ліцей №1 м. Городні (1-А клас та 1-Б клас). До експерименту було залучено 45 учнів перших класів початкової школи, 42 викладачі початкових класів, 11 батьків.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів та висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (45) та додатків (8). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить – 107 сторінок, обсяг основного тексту – 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Поняття «емоційний інтелект» у психолого-педагогічній літературі

Поняття емоційного інтелекту широко вивчається в галузі психології, воно є відносно новим. Це певна людська здатність до дуже точного відчуття ситуації, розуміння бажань оточуючих, стійкості до стресу і впливу негативних емоцій.

Появі поняттю «емоційний інтелект» (EQ) передували численні дослідження у галузі психології як зарубіжних вчених (П. Саловей, Дж. Майер, Д. Гоулман, М. Брекетт, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, Д. Карузо, Х. Вайсбах, У. Дакс), так і вітчизняних авторів (С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Андрєєва, О. Власова, С. Дерев'яненко, Т. Котик, Н. Криворучко, І. Гундарцев тощо). Наукові роботи були присвячені вивченню емоцій, їх походженню, функціонального значенню в поведінці людини, зв'язку емоцій і мислення людини тощо. Але одностайності в цьому питанні вчені не дійшли.

Спочатку потрібно зазначити, що структура дефініції «емоційний інтелект» складається з понять «інтелект» («загальна здатність до раціонального пізнання, що забезпечує успішну діяльність у різноманітних ситуаціях» [45, С. 160] та «емоції» («багатогранні реакції організму на вплив подразників зовнішнього та внутрішнього середовища, що виявляються у суб'єктивних переживаннях, експресивній поведінці та фізіологічному збудженні» [45, С. 497]).

Зазначені поняття тривалий час не вживалися в такому сполученні, оскільки емоції найчастіше розуміли як біологічно зумовлені, «нижчі», «тваринні», інстинктивні детермінанти людської поведінки, тоді як поняття

«інтелект» характеризувало «вищий» рівень організації психічної діяльності живої істоти [36].

Проблему співвідношення емоційного й інтелектуального розглядали у своїх роботах: Л. Виготський, С. Рубінштейн, П. Симонов, Б. Ананьєв, В. Мясищев, А. Бодальов, В. Бойко, А. Лазурський.

Появі терміну «емоційний інтелект» передувала поетапна зміна поглядів на співвідношення емоційних та інтелектуальних процесів. Філософи античності в ранніх працях виокремлювали емоції та розум як різні сфери та підкреслювали домінуютьне значення розуму. По мірі розвитку психології як науки, автори пов'язували взаємовплив емоцій та інтелекту із функціонуванням людини в повсякденному житті. Пізніше передував етап диференційованого вивчення емоцій та інтелекту, де особливості їх взаємодії розглядали в напрямку психології інтелекту і окремо – в межах психології емоцій.

В 1920 р. Едвардом Лі Торндайком у психологію було введено поняття «соціальний інтелект» – здатність до прогнозування міжособистісних відносин, він прирівнював його до здатності мудро вчиняти в людських стосунках, ладнати з іншими людьми (вчені його порівнювали як тотожне поняттю «емоційний інтелект»).

В 1960-х роках вперше стало відомим поняття саме «емоційний інтелект». У 1964 році воно з'явилося в роботі М. Белдока, а в 1966 році в роботі Б. Лойнера.

Передумовою виникнення концепції емоційного інтелекту була праця Г. Гарднера «Фрейми розуму: Теорія множинного інтелекту» (кінець 1983 р.), в якій дослідник запропонував вчення про множинність форм прояву інтелекту, з яких визначають внутрішньоособистісний інтелект (спрямований на розуміння та управління власних емоцій) та міжособистісний інтелект (здатність розуміти та взаємодіяти з іншими людьми) [41].

В 1988 році Р. Бар-Он у своїй дисертації ввів поняття емоційного коефіцієнта – EQ. А вже 1990 році П. Саловей та Дж. Майєр опублікували

статтю «Емоційний інтелект», де вперше було інтерпретовано цей термін, як «здатність сприймати, розуміти, контролювати та виражати емоції, а також здатність керувати емоціями у собі та інших людях» [39; 43]. З того часу з'являлись численні дослідження емоційного інтелекту, але досі чіткого визначення поняття «емоційний інтелект» немає.

Дане поняття, запропоноване Д. Гоулманом, Р. Бар-Оном і М. Еліасом, визначається як комплекс навичок, що дозволяють особі успішно взаємодіяти з іншими, вирішувати проблеми та ефективно керувати емоціями. Д. Гоулман підкреслює сукупність навичок для ефективного міжособистісного спілкування [42]; О. Бар-Он розглядає емоційний інтелект як здатність використовувати емоційну інформацію в різних сферах життя, таких як соціальні відносини, робота та здоров'я [38]; М. Еліас додає до цього аспект розуміння власних і чужих емоцій, а також вміння ефективно спілкуватися та вирішувати конфлікти [40]. Такий підхід визначає емоційний інтелект як ключовий елемент успішної міжособистісної взаємодії та розв'язання життєвих ситуацій.

Немає однаковості вчених у поглядах на структуру та складники емоційного інтелекту.

Так чотиригалузева модель, розроблена П. Саловейем і Дж. Майером, охоплює такі сфери емоційної компетентності: сприйняття, використання, розуміння та управління емоціями [44].

Змішана модель EI, розроблена Д. Гоулманом, включає важливість емоційної самосвідомості, саморегуляції, емпатії, мотивації та соціальних навичок у розвитку емоційного інтелекту.

Також існує безліч інших концепцій і теорій, які були запропоновані, включаючи теорію емоційного інтелекту Ріса, модель здібностей емоційного інтелекту та модель емоційно-соціального інтелекту Р. Бар-Она [37].

Загалом емоційний інтелект у зарубіжній психології вважався як здатність керувати, розпізнавати свої емоції, а також розуміти емоції інших в повсякденному житті. З того часу емоційний інтелект набув великої

популярності й активно досліджується, але введення цього поняття сприяло інтенсивному зростанню кількості наукових досліджень й у вітчизняній психології.

У 30-ті роки ХХ століття Л. Виготський одним із перших встановив взаємозв'язок інтелектуальної та емоційно-вольової сторони особистості, де стверджував що саме їхня спільна робота лежить в основі успішної життєдіяльності особистості. Також Л. Виготський ввів поняття «сміслові переживання», яке є близьким за значенням до дефініції «емоційний інтелект» [5].

С. Рубінштейн відзначав, що мислення є єдністю емоційного та раціонального, а емоція – єдність емоційного та інтелектуального. Вчений вважав, що інтелектуальний процес неможливий без участі емоцій, а кожна емоція розглядається як «єдність переживання та пізнання» [24, С. 562].

О. Запорожець намагався зрозуміти структуру цілісності системи когнітивних та емоційних процесів. Він вводить поняття «емоційна уява», де стверджував що діяльність цього феномена дає осмислити наслідки власних дій і вчинків, що сприяє виробленню ефективних орієнтирів поведінки та реагування на ці чи інші ситуації в майбутньому [9].

Б. Зейгарник вважала, що не існує мислення відірваного від почуттів людини, адже життєві ситуації, що відбуваються з особистістю, можуть мати різноманітні значення для людини, хоча знання про них залишаються незмінними [10].

В. Сухомлинський розглядає поняття «конструктивно керувати власними емоціями» у складі емоційної культури. Педагог зазначає, що емоційна культура (інтелект) є свого роду комбінацією з тих думок, відчуттів, сприйнятів, емоцій, ідей, що дозволяє людині сприймати навколишній світ у всьому його духовному та матеріальному багатстві, формувати поважне ставлення до людей, нетерпимість до зла, вміння керувати своїми емоціями та правильно їх виявляти, постійно намагатися вдосконалювати власний емоційний досвід [26].

А. Чернявська визначає поняття «емоційний інтелект» як динамічне інтегральне психологічне утворення, що зумовлює успішність міжособистісної взаємодії, адекватну самооцінку, позитивне мислення, а також лідерські здібності, що ґрунтуються на усвідомленні значущості емоцій та вмінні ними керувати [31].

Емоційний інтелект, за М. Шпак, – це взаємодія емоційних, когнітивних, поведінкових та мотиваційних особливостей особистості, спрямованих на розуміння власних емоцій і емоційних переживань інших людей, підпорядкування емоцій розуму, що сприяє самопізнанню й самореалізації через збагачення емоційного та соціального досвіду [33].

В минулому столітті різні педагоги почали звертати увагу на важливість розвитку емоційного інтелекту з дитячого віку, наприклад український педагог Г. Ващенко вважав, що емоційний інтелект розвивається у зв'язку з вихованням волі та характеру людини та був впевнений, що інтелектуальні та емоційні процеси тісно пов'язані між собою [4, С. 189].

Також А. Макаренко у своїх роботах зазначав, як важливо виховувати емоційну стійкість, адже з дитинства розвиваються такі якості, як: саморегуляція, морально-психічна рівновага, здатність орієнтуватися в будь-яких життєвих ситуаціях швидко, точно, спокійно та без істерики [18].

Отже, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна визначити емоційний інтелект як здатність людини до розуміння своїх емоцій та емоцій інших, вміння їх усвідомлювати, аналізувати, правильно тлумачити, вміння мотивувати себе, контролювати емоції та свою поведінку незалежно від життєвих ситуацій, бути емпатичним та здатним вибудовувати і підтримувати адекватні взаємовідносини з суспільством.

1.2 Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів

У молодшому шкільному віці, в дітей починається інтенсивний інтелектуальний розвиток і потреба в розумінні емоційного сприйняття навколишнього світу зростає, тому цей вік називають сенситивним для розвитку емоційного інтелекту.

Спочатку розглянемо емоційний інтелект із дошкільного віку. В цьому віці відбувається соціалізація емоційної сфери.

Дослідники відзначають, що діти дошкільного віку переходять від «зовнішньої» орієнтації (сприймання емоції як реакції на певну ситуацію) на «внутрішню» (увага до соціальної ситуації, бажання та потреби людей), через це діти починають розуміти емоційні стани, розрізняти основні емоції за мімікою та жестами (радість, злість, страх, сум) та усвідомлювати, що їхня поведінка може впливати на інших.

У цей віковий період спостерігається: активна емоційна забарвленість пізнавальних процесів (сприймання, уяви, мислення), діти вчаться за допомогою міміки, жестів та інтонації виражати свої емоції, при цьому ці переживання можуть нести лаконічний верболізований характер (наприклад: «Я образилась на тебе!»); дошкільники поступово вчаться стримувати різкі прояви своїх почуттів (перші ознаки вольової регуляції), в них починають формуватися вищі почуття (моральні, естетичні, інтелектуальні), особливо яскраво проявляється почуття допитливості [34].

У молодшому шкільному віці, діти продовжують розвивати ці навички, тоді з'являється більш точне розуміння емоцій і соціальних ситуацій. Вони вчаться розпізнавати складні емоції, такі, як ревності, збентеження та почуття провини.

П. Якобсон зазначав, що в дітей вміння керувати емоціями з кожним роком покращуються. Наприклад, якщо дошкільник відчуває злість, він може впасти на підлогу, битися ногами, кричати, плакати, кидатися предметами, тоді як учень початкової школи здебільшого буде виражати цю емоцію

словами [35].

Діти віку від 6-7 до 10-11 років емоційно вразливі, у них виявляється висока емоційна нестійкість та короткочасні інтенсивні емоційні реакції. Зміни в емоційних реакціях дітей пов'язані зі вступом до школи, адже відбувається перехід від гри до навчання як основної діяльності. У них активно розвивається почуття власної гідності, яка зовнішньо може виражатися гнівним реагуванням на приниження їх особистості. Активно розвивається почуття симпатії, у дітей складається система особистих стосунків у класі, безпосередньо з однолітками та вчителями.

Необхідно зазначити, що у кожної дитини молодшого шкільного віку буде свій індивідуальний прояв емоцій, є емоційно стабільні діти, малоемоційні та гіперемоційні (чутливі), діти з підвищеною емоційною тривожністю та збудженням. Сутність емоційного інтелекту полягає в здібності використовувати свої емоції, впізнавати почуття та емоції інших людей, розрізняти емоції і використовувати їх на благо.

Емоційний інтелект охоплює у собі чотири компоненти: – сприймання та вираження емоцій, розуміння емоцій, використання їх та керування ними. Наведемо стандартні прояви емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку.

1. Розпізнавання емоцій: у дітей розвивається здатність свідомого розуміння своїх емоцій та власних переживань. Наприклад, коли дитині сумно, вона може сказати: «Мені сумно, тому що сьогодні мій друг не погрався зі мною» (тобто вона ідентифікувала свою емоцію, та конкретизувала причину її виникнення).

2. Розуміння емоцій інших: діти починають розуміти емоції людей і те, як їхні дії можуть впливати на них. Вони можуть співпереживати і проявляти співчуття до інших. Молодші школярі здатні відчувати емоційний стан іншої людини та поставити себе на її місце, але не завжди в змозі пояснити виникнення в цієї людини тих чи інших емоцій. Наприклад, якщо дитина бачить, що її друг плаче, вона може сказати: «Я бачу, ти засмучений. Як я

можу тобі допомогти?» (розпізнала емоцію друга та намагалась цьому зарадити – прояви емпатії).

3. Регулювання емоцій: діти 6-7 років не вміють стримувати свої емоції, вони активно виражаються через міміку, жести, особливо активно виражають почуття радості, страху та печалі. П. Симонов пояснює активний прояв почуттів недостатнім розвитком гальмівних процесів в корі головного мозку дітей цього віку. В дітей 8-9 років починає дозрівати кора головного мозку, тому поступово розвиваються навички усвідомлення та ефективного управління своїми емоціями, учні більш стримано виражають роздратування, печаль, заздрість. Вони можуть давати раду зі стресом і адаптуватися до нових ситуацій. Наприклад, якщо дитина злиться через те, що не може вирішити якусь проблему, вона може зробити перерву і повернутися до завдання пізніше.

4. Соціальні навички: через розширення соціального простору (спілкування з однолітками, друзями, однокласниками, вчителями) діти розвивають кращі комунікативні та соціальні навички, включаючи вміння слухати та співпрацювати. На початку шкільного життя у дітей починають з'являтися нові дружні стосунки. У 6-7 років дружні зв'язки недовготривалі та можуть в будь-який момент обірватися. У 8-10 років школярі вважають друзями тих, хто розділяє їх інтереси, допомагає та співчуває їм. Також в цьому віці у дітей з'являється вміння вирішувати проблеми, наприклад, якщо двоє дітей сперечаються через іграшку, вони можуть поговорити один з одним та знайти компроміс [28].

Якщо порівнювати емоційний інтелект дітей дошкільного віку та дітей молодшого шкільного віку, то молодші діти, як правило, мають більш обмежений емоційний словник і труднощі з ідентифікацією та вираженням своїх емоцій. Діти дошкільного віку зазвичай більш імпульсивні, їм важче контролювати свої емоції, що призводить до більшої кількості емоційних спалахів і труднощів у вирішенні соціальних ситуацій. Тоді як старші діти мають більш розвинений емоційний словник і кращі навички контролювання

своїх емоцій, також вони здатні ефективніше справлятися зі складними соціальними ситуаціями.

Молодший шкільний вік характеризується високою гнучкістю та сенситивністю психічних процесів, відбувається активне емоційне становлення дитини. Школярі починають усвідомлювати зміст почуттів, поступово набувають здатності керувати ними, тому зростає стриманість та почуття відповідальності. Виявляють інтерес стосовно інших людей, а також довіру та доброзичливість, проте не завжди правильно тлумачать почуття інших. Діти в цьому віці краще розуміють позитивні емоції ніж негативні, особливо важко для них зрозуміти емоції провини, відрази, здивування. Молодші школярі вже починають усвідомлювати оточення разом з їх думками, поглядами, настроєм та поведінкою, намагаючись оцінювати вчинки інших людей з точки зору їх індивідуальних особливостей.

У школі основним джерелом емоцій учнів-початківців є взаємодія ігрової та освітньої діяльності, адже учні вчаться долати труднощі докладаючи вольових зусиль, у результаті цього вони відчують нові почуття (інтерес, радість, здивування, сумнів тощо). Саме в цей період дитина набуває важливий соціальний досвід: вчиться адаптуватися до нового середовища, нести відповідальність, будувати взаємовідносини з однолітками, виконувати нові соціальні ролі.

Потрібно приділяти значну увагу розвитку емоційного вихованню учнів початкової школи, адже в різних ситуаціях дитина буде обирати певну манеру поведінки, в залежності від виховання, вона може бути, як з добрими намірами, так і може будуватися на егоїстичних бажаннях та своїй вигоді.

Отже, емоційний інтелект має важливе значення для соціального та емоційного благополуччя дітей та їхньої успішності в навчанні. Тому педагогам важливо включати питання емоційного інтелекту в навчальну програму і надавати дітям можливість практикувати навички емоційної регуляції, оскільки саме в період молодшого шкільного віку виникають фізіологічні та психологічні передумови для становлення, розвитку та

функціонування емоційного інтелекту.

1.3 Завдання розвитку емоційного інтелекту у змісті освіти

Реформування сучасної української освіти передбачає її переорієнтацію на розвиток у здобувачів освіти навичок та компетентностей, які є важливими для їх успішної адаптації та активної участі в суспільному житті як особистості, громадянина та фахівця. Для молодших школярів ці наскрізні вміння включають в себе вміння висловлювати власну думку, творити, проявляти ініціативу, логічно обґрунтовувати свої погляди, конструктивно керувати емоціями, використовувати емоційний інтелект, оцінювати ризики та приймати рішення, вирішувати проблеми, співпрацювати з іншими та здатність критично мислити [6].

Відповідно, посилюється роль емоційного інтелекту в освітньому процесі початкової школи, стає необхідним розвивати емоційну сферу молодших школярів, навчати їх екологічно виражати свої емоції, управляти ними та розуміти емоційний стан інших людей, також мотивувати себе, виявляти емпатію.

Про важливість та необхідність розвитку емоційного інтелекту молодших школярів зазначено у Концепції Нової української школи, Державному стандарті початкової освіти, Типових освітніх програмах під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна та в наукових роботах.

Згідно з Концепцією Нової української школи, новим акцентом початкової освіти є розвиток в учнів навичок сприймати свої емоції та розвивати навички взаємодії з іншими. У Концепції зазначається, що навчання, яке не враховує розвиток емоційного інтелекту, може призвести до труднощів у встановленні відносин з іншими людьми, розумінні власних потреб і бажань, а також у визначенні свого місця в соціумі [13].

У Державному стандарті початкової освіти акцентується на важливості створення умов для емоційного благополуччя дитини як у школі, так і в сім'ї. Цей процес передбачає створення атмосфери довіри та взаємоповаги,

запобігання насильству і цькуванню, надання підтримки, забезпечення права на здоровий спосіб життя, свободу вибору та свободу висловлювання [7].

У Державному стандарті початкової освіти емоційний інтелект та основні завдання його формувати відображено в усіх галузях, але найбільше в мовно-літературній, мистецькій, соціальній та здоров'язбережувальній освітніх галузях.

Вимоги Державного стандарту щодо змісту освітнього процесу в початковій школі детально описано в Типових освітніх програмах, які були розроблені під редакцією О. Савченко та Р. Шияна. Хоча в програмах немає окремого розділу, присвяченого формуванню емоційного інтелекту, вони передбачають розвиток різних його аспектів у змісті кожної освітньої галузі (мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформативна, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, фізкультурна). Це створює можливість для формування та розвитку необхідних аспектів емоційного інтелекту вже на початковому етапі навчання в школі.

У меті мовно-літературної освітньої галузі зазначено, що засвоєння рідної мови та збагачення емоційно-чуттєвого досвіду учнів є головною передумовою життєвого успіху в особистому й суспільному житті [29].

У контексті змістової лінії «Взаємодіємо усно» наголошено на важливості розвитку навичок аналізу та оцінки інформації, умінню описувати власні емоції та емоції й почуття співрозмовників у різних комунікативних ситуаціях за допомогою розвиненого власного мовлення. У змістовій лінії «Читаємо» одним із завдань визначено необхідність навчити учнів висловлювати своє ставлення до прочитаного, що можливо лише на основі усвідомлення власних емоцій від сприйняття інформації тексту. Розуміння, усвідомлення змісту літературного твору викликає в дітей відповідні почуття, емоції, переживання, впливає на їх поведінку. На основі опрацювання літературних творів учні вчаться правильно, об'єктивно оцінювати вчинки, емоції і поведінку інших осіб, у них формується

емоційно-чуттєвий, соціальний досвід, розвиваються моральні та естетичні почуття.

Математична освітня галузь передбачає переважно на розвиток логічного мислення молодших школярів й формуванню компетентностей, необхідних для життя й забезпечення здатності вчитися. Під час уроків математики учні мають здобувати знання не з примусу, а з цікавості і на позитивному, емоційному тлі, здійснюючи дослідницькі проєкти, розв'язуючи сюжетні задачі за допомогою сюжетно-рольових ігрових ситуацій, лялькових вистав тощо. Розвиток пам'яті, творчої уяви, розумовий розвиток завжди накладається на емоційний, тому кожен урок математики повинен бути рівною мірою інтелектуальним та емоційним завдяки спільному пошуку істини, що відбувається в інтерактивній діяльності учнів, співтворчості вчителя та учнів.

У контексті мистецької освітньої галузі вказано на необхідності вчити молодших школярів розуміти, аналізувати та оцінювати твори мистецтва, набуваючи досвіду емоційних переживань. Також важливо, щоб діти вчилися пізнавати себе та свої власні почуття через творчу взаємодію з мистецтвом. Крім того, ця освітня галузь сприяє розвитку міжособистісної взаємодії через участь у колективній творчій діяльності та навчає регулювати власний емоційний стан за допомогою мистецтва [29].

Зміст соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі націлений на ознайомлення молодших школярів з емоціями людей та їх впливом на самопочуття і досягнення життєвого успіху, розвиток у дітей навичок ідентифікації власних емоцій, умінь контролювати свої почуття і бажання, а також розуміти та керувати емоціями своїми та інших людей.

Інформатична освітня галузь також передбачає формування емоційного інтелекту молодших школярів. На уроках інформатики важливо вчити школярів ефективно взаємодіяти в команді та спільно працювати як офлайн, так і онлайн, з метою спільного розв'язання завдань та досягнення успіху. Цей підхід створює передумови для набуття навичок та досвіду керування

власними емоціями, вмінь дослухатися до інших, ведення результативних переговорів, розуміння та врахування спільних інтересів, знаходження компромісів та адекватного розподілу обов'язків, а також запобігання конфліктам та досягнення взаєморозуміння. Навчання без урахування розвитку емоційної складової інтелекту обмежує можливості ефективної взаємодії в інформативному соціумі і заважає реалізації життєвих та професійних потреб.

Фізкультурна освітня галузь також реалізовує можливості щодо формування емоційного інтелекту в молодших школярів. Головною метою цієї галузі є виховання в дітей стійкого бажання займатися фізичною культурою і спортом, а також набуття життєво-важливих рухових навичок і вмінь для збереження власного здоров'я, розширення функціональних можливостей їх організму. Під час рухливих ігор, вправ, естафет учні аналізують свої сильні і слабкі сторони, вирішують конфлікти, регулюють власні емоції, розуміючи, що емоції – частина задоволення від рухової активності [30].

Технологічна галузь освіти також передбачає формування емоційного інтелекту в молодших школярів. Аналізуючи завдання щодо виконання будь-якого виробу на уроках технологій, учень визначає потрібні для його виконання операції, називає послідовність виконання дій, порівнює та виявляє спільне та відмінне в способах виконання аналогічних завдань, узагальнює способи виконання завдання. На основі таких мислительних дій розвивається інтелектуальна сфера особистості. Емоційний розвиток дитини здійснюється в процесі створення виробів, коли учнем усвідомлюється мета, визначаються способи і характер дій, проводиться оцінка технологічних процесів і кінцевого результату, а все це приводить до виникнення спонукань, які суб'єктивно переживаються, до взаємодій з предметним світом, прагнення змінити його, самого себе, оскільки майже всяка людська дія є не тільки технічна операція по відношенню до речі, але й вчинок по відношенню до іншої людини, що виражає ставлення до неї [20].

Завдяки участі у розробці та виконанні творчих робіт учень стає більш дієвим, інтелектуально та емоційно розвиненим. У нього змінюється сприйняття своєї особистості, він стає здатним більш реально оцінити себе через усвідомлення власних можливостей та емоцій. Створення різних виробів сприяє розвитку різних способів вираження власних емоцій.

Розуміння емоцій сприяє новим знайомствам та формуванню дружніх стосунків у класі. Вміння адекватно інтерпретувати емоції інших, включаючи гнів чи незадоволення, допомагає уникати конфліктів та правильно реагувати в різних ситуаціях. Коли емоції надто сильно впливають на поведінку, учні можуть діяти нерозсудливо та приймати інформацію з певним упередженням. Іншими словами, емоційний інтелект допомагає дитині аналізувати свої емоції, а не вдаватися до несвідомих імпульсивних дій [5]. Також сформованість високого емоційного інтелекту корелює з лідерським потенціалом учня, а його розвиток з молодшого віку є передумовою успішного навчання.

Емоційний інтелект може бути умовно розділений на дві категорії: особистісні та соціальні компетентності. До першої групи належать ті навички, які впливають на емоційну стабільність молодшого школяра. Вони охоплюють вміння розпізнавати свої емоції, аналізувати причину їх виникнення та наслідки. До завдань емоційного інтелекту також входять навички приймати та цінувати власні почуття і вміння рефлексувати. Наступним рівнем особистісних компетентностей, пов'язаним з емоціями, є здатність контролювати власні почуття: управління емоціями, використання їх у процесі вирішення проблем або мислення. Емоційний інтелект також впливає на внутрішню мотивацію, включаючи в себе здатність підбадьорювати та заспокоювати інших [8].

Взаємодія з іншими – це один з аспектів соціального емоційного інтелекту, що включає в себе комунікативні вміння та спроможність до емпатії (здатність розуміти почуття і потреби інших). Розвинутий емоційний інтелект сприяє успішному налагодженню та підтримці контактів та викликає

бажані реакції в співрозмовника. Це включає в себе вміння узгоджувати інтереси, шукати компроміси, враховувати потреби всіх сторін і уникати конфліктів [8].

Аналіз усього вищезазначеного дозволяє виокремити основні завдання розвитку емоційного інтелекту в початковій школі:

- вчити учнів адекватно виражати свої емоції;
- вчити розрізняти та називати свої емоції та емоції інших;
- усвідомлювати власні емоційні стани та емоційні стани оточуючих;
- формувати здатність керувати власними емоціями, в тому числі для особистісного зростання та міжособистісної взаємодії;
- формувати здатність впливати на емоційний стан інших людей;
- вчити застосовувати емоції для підвищення ефективності мислення та діяльності в освітньому процесі.

Варто зазначити, що розвиток емоційного інтелекту відбувається у декілька етапів:

1. Усвідомлення своїх емоцій та розуміння їх причин.
2. Керування власними емоціями та вміння визначити причину переживань.
3. Розуміння та сприймання емоцій інших людей.
4. Керування емоціями інших осіб, використовуючи власну емпатію, соціальну чутливість [12].

Сформованість емоційного інтелекту молодших школярів робить їх поведінку більш адаптивною в суспільстві і сприяє досягненню їхніх цілей у взаємодії з іншими.

Отже, розвиток емоційного інтелекту молодших школярів є важливою складовою освіти та слугує показником якісних змін у системі початкової освіти, він відбувається в усіх галузях освітньої діяльності, проте найбільш спрямованими є мовно-літературна, соціальна і здоров'язбережувальна, мистецька та інформатична. Цей процес включає в себе збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, стимулювання пізнавального інтересу, формування

внутрішньої мотивації до навчання, розвиток емоційно-вольової сфери, критичного мислення, рефлексії, створення сприятливого емоційного середовища і створення умов для міжособистісної взаємодії молодших школярів. Основною метою та завданням розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів є формування здатності розпізнавати, усвідомлювати, висловлювати й регулювати власні емоції та емоції інших людей, застосовувати емоції для підвищення ефективності мислення та діяльності в освітньому процесі.

Висновки до першого розділу

Отже, розглянувши психолого-педагогічну літературу, можемо зробити висновок, що сталого визначення поняття «емоційний інтелект» на цей час немає, але зазначену дефініцію розглядало багато зарубіжних і вітчизняних вчених.

Аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок, що емоційний інтелект – це здатність людини до розуміння своїх емоцій та емоцій інших, вміння їх усвідомити, проаналізувати, правильно протлумачити, вміння контролювати емоції та свою поведінку незалежно від життєвих ситуацій, бути емпатичним та здатним вибудовувати і підтримувати адекватні взаємовідносини з суспільством.

Аналіз вікових особливостей засвідчив, що важливо починати розвивати емоційний інтелект ще з дошкільного віку, але з 6-7 років діти починають активно усвідомлювати зміст своїх почуттів, вмінють називати їх (розвинений емоційний словник) та вчать управляти ними. Тому педагогам потрібно включати питання емоційного інтелекту в навчальну програму і надавати дітям можливість практикувати навички емоційної регуляції.

Розглянувши Концепцію НУШ, Державний стандарт початкової освіти та Типові освітні програми під редакцією О. Савченко та Р. Шияна, можемо зазначити, що наскрізне вміння контролювати емоції можливо розвивати в усіх освітніх галузях, проте найбільш спрямованими є мовно-літературна, соціальна і здоров'язбережувальна, мистецька та інформатична. Цей процес охоплює збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, стимулювання пізнавального інтересу, формування внутрішньої мотивації до навчання, розвиток емоційно-вольової сфери, критичного мислення, рефлексії, створення сприятливого емоційного середовища та умов для міжособистісної взаємодії молодших школярів.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1 Аналіз навчально-методичного забезпечення проблеми формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи

Емоційний інтелект молодшого школяра є тією інтегральною властивістю особистості, яка дозволяє не втрачати зв'язок зі своїм емоційним станом і розуміти переживання інших людей в реальному спілкуванні. Несвоєчасний розвиток або порушення емоційного інтелекту молодшого школяра призводить до підвищеної тривожності, сором'язливості, страхів у спілкуванні та самовираженні, агресії, емоційного виснаження тощо.

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що проблема розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в Новій українській школі є вкрай актуальною та поширеною. Методисти, науковці та педагоги вивчають та досліджують особливості розвитку емоційного інтелекту в умовах НУШ, основні чинники, які ефективно впливають на формування емоційної сфери молодшого школяра.

Проблему формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи досліджують різні методисти, дослідники та науковці, зокрема Н. Бібік, І. Большакова, Г. Бондарчук, Т. Котик, О. Мельник, М. Пристінська, Л. Прокоф'єва та інші, які вивчали різні аспекти цієї проблеми.

Зокрема Т. Котик у науково-методичному посібнику «Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи» наголошує на важливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів та виокремлює основні психолого-педагогічні передумови цього процесу:

- атмосфера емоційного комфорту;
- емоційність освітнього процесу;

- партнерська взаємодія всіх учасників освітнього процесу;
- емоційне спілкування в освітньому середовищі [15, С. 63].

Атмосфера емоційного комфорту є важливою та необхідною умовою формування емоційного інтелекту молодших школярів в НУШ. Вона передбачає встановлення та підтримання у класі доброзичливих, щирих, толерантних стосунків між усіма учасниками освітнього процесу. На стан емоційного самопочуття учнів позитивно впливають згуртованість, дружність у ставленні одне одного, взаємоповага та готовність до взаємодопомоги. За таких умов учні не бояться виказувати справжні почуття, виявляють щирі емоції, розуміють внутрішній світ інших, вміло керують власними емоціями.

Другою важливою умовою, на думку Т. Котик, є емоційність освітнього процесу – впровадження інтерактивних форм і методів роботи, цікавий дидактичний матеріал, ігрові технології, емоційно насичений матеріал підручників та мультимедійні засоби навчання [15, С. 66].

Педагогічною умовою формування емоційного інтелекту молодших школярів є налагодження партнерської взаємодії всіх учасників освітнього процесу: учнів, вчителів, батьків, оскільки педагогічний процес не обмежується часом уроку та простором класу.

З усіма попередніми умовами тісно пов'язана необхідність забезпечення емоційного спілкування в освітньому середовищі. Зразком стриманої емоційності повинна бути вся манера поведінки вчителя у процесі спілкування: поза, жести, міміка, погляд, ставлення до співрозмовника. Вчитель повинен вміти вести діалог і спонукати учнів до нього, встановлюючи емоційний контакт з класом, уважно вислуховувати учнів, спостерігаючи за їх емоційним станом. Емоційне дружнє спілкування під час уроків та поза ними викликає симпатію, довіру, стає зразком для наслідування.

Сучасний науковець О. Мельник у своїх роботах неодноразово зверталася до проблеми формування емоційного інтелекту молодших

школярів в умовах Нової української школи. Дослідниця виокремлює умови успішного розвитку емоційного інтелекту:

- природовідповідне навчання на основі емоційного розвитку;
- приділення часу в режимі шкільного дня для з'ясування емоційного стану кожного учня;
- робота у парах, командах, групах;
- вивчення з дітьми емоцій і фраз, які допоможуть правильно передати емоційний стан;
- використання пам'яток, алгоритмів, рекомендацій із розуміння й управління власними емоціями, пізнання та врахування емоційного стану інших людей;
- запровадження діяльнісного підходу у формуванні емоційного інтелекту;
- забезпечення свободи у виборі стратегій поведінки;
- програвання реальних і видуманих життєвих ситуацій;
- обладнання куточку тиші у класі, де дитина може усамітнитися, якщо у неї поганий настрій;
- забезпечення сприятливого психологічного клімату у класному колективі;
- підтримання бажання висловити емоції через малюнки чи іншу творчість;
- системне використання засобів емоційного впливу [19 С. 132].

Науковець Л. Прокоф'єва зазначає у своїх наукових дослідженнях, що розвиток емоційного інтелекту відбувається поетапно.

Перший етап – формування готовності молодшого школяра до пізнання світу, його закономірностей, самопізнання, що полягає в усвідомленні: впливу емоційної сфери на життєдіяльність, а самих емоційних переживань – як цінностей; важливості внутрішньої гармонії, психологічного благополуччя, здорових стосунків з оточуючими для повноцінного життя; життєвих цінностей, пріоритетів, тобто головного і другорядного;

відповідальності за власні емоційні переживання; власної базової життєвої позиції, життєвих переконань, внутрішніх настанов – як ресурсів розвитку емоційного інтелекту.

Другий етап – надання молодшим школярам та засвоєння ними інформації про внутрішній світ людини і місце емоцій та почуттів у ньому; емоції, їх види, функції, причини виникнення, особливості перебігу, рівні прояву; способи управління емоціями, вербальний і невербальний рівень висловлення емоцій, емоційні якості особистості.

Третій етап – виконання різних вправ та завдань, спрямованих на усвідомлення цінностей, зміну обмежувальних стереотипів, набуття навичок усвідомленого керування емоціями, використання їх в умовах повсякденної життєдіяльності [21, С. 51].

О. Зубарева наголошує на тому, що до основних чинників, які сприяють розвитку емоційного інтелекту молодших школярів можна віднести, емоційність педагога, емоційне спілкування в освітньому середовищі, партнерські взаємини, взаємодія, співпраця (парні, групові форми роботи), активні, рухливі форми організації освітньої діяльності, які викликають емоції, переживання (вікторини, конкурси, квести, театральна діяльність тощо), ігри (рольові, дидактичні, комунікативні), психогімнастика, наочність, яка викликає почуття, емоції (персонажі мультфільмів, фільмів, казок, картинки тощо), викликає яскраві образи, мультимедійні засоби, комплекс вправ, завдань, які допомагають виявляти, розуміти, контролювати власні емоції та емоції інших, бесіди, обговорення художньої літератури, групова діяльність (малювання, спів, художня праця, фізичні вправи) тощо [11].

Г. Брославська у своїх дослідженнях зазначає, що роботу щодо формування емоційного інтелекту варто здійснювати за такими напрямками: постійно дбати про зняття причин, які призвели до емоційного дискомфорту дитини, підтримувати й розвивати потребу дитини у спілкуванні з дорослими, допомагати у досягненні взаєморозуміння, забезпечувати

гармонізацію взаємин з однолітками, створювати умови для підвищення статусу дитини в класі (висловлювання позитивної думки про неї у присутності інших), вчити отримувати позитивні емоції від гри й взаємодії з однолітками, розвивати самостійність у грі й спілкуванні, вчити відчувати емоційні прояви інших людей за інтонацією, мімікою, рухами, формувати здатність передбачати можливу реакцію сторонніх на ті чи інші вчинки, розвивати вміння адекватно виявляти свої емоції, стримувати надмірність їх, формувати впевненість у собі, об'єктивну самооцінку, розвивати почуття гумору, здійснювати корекцію проявів тривожності, агресивності, невпевненості, імпульсивності в дітей молодшого шкільного віку, сприяти створенню в молодших школярів позитивного емоційного настрою, збереження емоційного здоров'я [3].

Варто відмітити, що формування емоційного інтелекту відбувається під час вивчення усіх предметів (українська мова, математика, читання, мистецтво, Я досліджую світ тощо) в початковій школі. Проте, найбільший потенціал для формування емоційної сфери молодшого школяра, його емоційного інтелекту має предмет Я досліджую світ.

Зокрема Н. Бібік та Г. Бондарчук у підручнику «Я досліджую світ» (2023 р.) відводять вагоме місце для вивчення теми «Емоції та почуття людини». У підручнику методисти та дослідниці використовують різні методи, засоби та прийоми розвитку емоційного інтелекту молодшого школяра. Серед них можна виокремити використання наочності, обговорення сюжетних картин та проблемних ситуацій, бесіди, виготовлення колажів, лепбуків тощо. Наприклад на 46 сторінці підручника є завдання, де учні мають переглянути малюнки та вказати, що саме відчують діти, чому вони саме так вважають. Крім того, діти мають навести приклади ситуацій, коли і в яких ситуаціях, вони відчували те ж саме (ті ж самі емоції та почуття).

На 49 С. підручника діти мають розглянути малюнки та спробувати впізнати емоції кожного із дітей, назвати їх, охарактеризувати та пояснити, чому у дітей різні емоції.

І. Большакова та М. Пристінська у підручнику «Я досліджую світ» для 2 класу (2019 р.) також впроваджують різні методи та прийоми формування емоційного інтелекту молодших школярів. Наприклад, на 28 С. підручника в темі «Я розрізняю емоції» є завдання, в якому діти мають розглянути малюнок та сказати, хто з дітей радіє, хто сумує, чому саме та пояснити, які емоції могли би бути у дитини, в таких самих ситуаціях. Також на цій сторінці є завдання де діти мають розповісти, що відчувають зображені діти. Крім того, вони мають пояснити, що слід робити, коли друзі перебувають у ситуації приниження. На 29 С. підручника наведено вправу, де зображено багато дітей, емоції який потрібно проаналізувати та знайти емоційні стани відрази [2].

У підручнику О. Савченко «Українська мова та читання» також трапляються вправи та завдання на розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. Зокрема на 6 С. підручника є завдання прочитати вірш та сказати, з яким настроєм та емоціями діти ідуть до школи та поділитися тим, як самі діти себе почувають, коли йдуть до школи.

Крім того, у вказаному підручнику на 139 С. відведено окремо місце рубриці «Словничок настроїв та емоцій», де діти можуть ознайомити із назвами різних емоцій, станів, відчуттів та почуттів та навчитися розпізнавати різні емоційні стани людей [25].

У підручнику В. Чипурко «Українська мова та читання: підручник для 2 класів» (II частина) також виокремлено завдання та вправи для формування емоційного інтелекту у дітей. Наприклад, на 120 С. наведено завдання, де діти мають прочитати емоційно вірш, пояснити, що вони відчуваєть під час його читання. Крім того, за змістом вірша потрібно сказати, що, на думку дітей, відчуває дерево, коли його ображають [32].

У підручнику Н. Кравцової «Українська мова та читання: підручник для 2 класу» також бачимо завдання, які спрямовані на формуванні у дітей емоційного інтелекту, зокрема на 43 С. бачимо завдання, де діти мають сказати, що вони відчувають, коли на них кричать, що відчувають, коли їх

обіймають та що відчують, коли кажуть їм слово «будь-ласка» [16].

У підручнику з мистецтва Г. Кізілової та О. Шулько «Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти», також є завдання на формування емоційного інтелекту у молодших школярів. На 7 С. підручника пропонується учням розглянути малюнки та сказати, як можна намалювати очі для персонажа мультфільму або коміксу. Крім того, учням слід сказати, які емоції передають очі героя.

На 10 С. підручника представлено завдання, де учні мають прослухати п'єсу «Похід гномів» і сказати, що вони уявляють. Учні мають описати характер музики, користуючись таблицею «Мої емоції та почуття».

Або на 25 С. слід прослухати прелюдію «До мажор» німецького композитора Й.С. Баха та сказати, що вони уявляють та відчують, слухаючи цей твір? Який настрій він створює? Учні мають змогу користуватися таблицею «Мої емоції та почуття». Крім того, учні мають сказати, коли хочеться слухати таку спокійну мелодію?

На 45 С. підручника є завдання, де учні мають порівняти емоційний настрій, що викликають у них твори музичного та образотворчого мистецтва [17].

Також методисти зазначають, що роботу щодо розвитку емоційного інтелекту молодшого школяра варто здійснювати за такими напрямками:

- постійно дбати про зняття причин, які призвели до емоційного дискомфорту дитини;
- підтримувати й розвивати потребу дитини у спілкуванні з дорослими, допомагати у досягненні взаєморозуміння;
- забезпечувати гармонізацію взаємин з однолітками, створювати умови для підвищення статусу дитини в колективі (висловлювання позитивної думки про неї у присутності інших);
- вчити отримувати позитивні емоції від гри й навчання, взаємодії з однолітками;
- вчити відчувати емоційні прояви інших людей за інтонацією,

мімікою, рухами;

- розвивати вміння адекватно виявляти свої емоції, стримувати надмірність їх;

- здійснювати корекцію проявів тривожності, агресивності, невпевненості, імпульсивності в дітей;

- сприяти створенню в дітей позитивного емоційного настрою;

- вчити передавати емоційний стан, використовуючи різні засоби виразності;

- розвивати довільну регуляцію поведінки тощо.

Отже, методисти виділяють етапи, чинники, педагогічні умови формування емоційного інтелекту, наголошують на важливості формування навичок молодшого школяра розуміти емоції, розрізняти їх, контролювати їх та передавати. Здебільшого ефективність цього процесу залежить від компетентності педагога впроваджувати різні методи розвитку емоційного інтелекту, атмосфери емоційного комфорту, емоційності освітнього процесу, партнерської взаємодії всіх учасників освітнього процесу, емоційного спілкування в освітньому середовищі.

2.2 Форми, методи, засоби формування вміння керувати емоціями

Емоційний розвиток дітей молодшого шкільного віку виявляється в їхньому вмінні сприймати й розрізняти почуття та емоції інших людей, усвідомлювати та керувати власними емоціями, адекватно реагувати на різні прояви емоцій. У суспільстві поведінка дітей із високим рівнем емоційного інтелекту є більш адаптивною і вони легше досягають своїх цілей у взаємодії з оточуючими.

Аналіз методичної літератури показав ефективні методи, засоби, форми та прийоми, які позитивно впливають на формування вміння молодших школярів керувати емоціями. Розглянемо їх конкретніше.

У методичній літературі пропонуються такі форми:

- активні форми роботи (вікторини, конкурси, квести, театральна

діяльність тощо);

- ранкові зустрічі, кола;
- впровадження інформаційно-комунікаційних технологій;
- групова діяльність (малювання, конструювання, ліплення, спів, художня праця, фізичні вправи) тощо.

Вчителі використовують такі методи:

- ігри (сюжетно-рольові, дидактичні, психогімнастичні, рухливі, комунікативні, ігри та завдання на розвиток знань про емоції, вираження емоційних станів та вміння керувати різними емоціями);
- читання художньої літератури із описом емоцій героїв та подальше їх обговорення;
- бесіди, бесіди-обговорення, дискусії, диспути, проблемні ситуації, моделювання та аналіз життєвих ситуацій;
- методи арт-терапії: музикотерапія, ізотерапія, кольоротерапія, ігрова терапія, фототерапія, танцювальна терапія, психогімнастика;
- інтерактивні методи навчання;
- ведення щоденника емоцій (для відслідковування власних емоцій та їхньої природи).

Методисти виділяють такі прийоми:

- виготовлення лепбуків, проєктів.

У практиці роботи школи використовуються такі засоби:

- наочність, яка викликає почуття, емоції (персонажі мультфільмів, фільмів, казок, картинки тощо) та потребує навичок контролювати власні емоції;
- використання словника емоцій.

Зупинимось детальніше на деяких із вищезазначених форм, методів, засобів та прийомів, які ефективно впливають на розвиток уміння конструктивно керувати емоціями.

Активні форми роботи (вікторини, конкурси, квести, театральна діяльність тощо) є вкрай ефективними у формуванні вміння керувати

емоціями. Враховуючи властиву дітям молодшого шкільного віку природну рухливість, непосидючість, доцільним буде застосування в освітньому процесі саме активних форм роботи, коли діти не тільки виконують завдання, а ще й активні, рухаються, пересуваються, адже це викликає емоції та сприяє розвитку вмінь керувати ними та опановувати [1, С. 17].

Ранкові зустрічі, кола також позитивно впливають на формування емоційного інтелекту молодших школярів. Під час ранкового кола школярі вчаться розпізнавати свої емоції, ділитися з іншими і розуміти, що відчувають їхні однолітки. Цьому сприяють різні вправи та ігри на взаємодію, дискусійні завдання, перегляд та обговорення відео, обговорення мистецьких творів та прослуховування музики [23, С. 31].

Упровадження інноваційних технологій позитивно впливає на формування емоційного інтелекту молодших школярів. Наприклад, використання в освітньому процесі мультимедіа-презентацій, мультфільмів, відео-демонстрацій, креолізованих текстів (комікси, фотоколажі, постери, буклети, буктрейлери) допомагає створити конкретне, наочно-образне уявлення про предмет, явище чи подію, які подаються, візуалізувати образ об'єкту, наблизити, почути його. Яскраве, чітке і кольорове зображення на екрані викликає у дітей емоції захоплення, здивування, радості [14, С. 26].

Варто відмітити особливу роль парних і групових форм роботи та видів діяльності (малювання, спів, виготовлення лепбуків, проєктів, фізичні вправи), які надають можливість взаємодіяти, спілкуватися, обговорювати, приймати різні погляди, висловлювати власну точку зору, доводити її, переконувати, знаходити спільне рішення, допомагати, підтримувати, а отже, виявляти власні емоції, розуміти емоції, дії інших, вчитися впливати за допомогою емоцій та керувати ними.

Гра є важливим засобом формування емоційної сфери молодших школярів. У грі дитина знаходиться в центрі подій, вивчає себе, пізнає власні можливості, емоції, почуття, оцінює свої вчинки, порівнює їх з вчинками інших, збагачує досвід вираження та контролю власних емоцій. Саме гра

найкраще вчить дитину сприймати, розрізняти та виражати емоції, розуміти та усвідомлювати, що виражає та чи інша емоція, знаходити зв'язок між емоціями, словами, думками, вчинками, керувати емоціями, правильно використовувати їх у відповідних ситуаціях, викликати в когось потрібні емоції [22, С. 23].

Наведемо нижче приклади ігор, вправ які будуть ефективні у формуванні вміння молодших школярів контролювати власні емоції.

Гра «Змінюємо обличчя»

Одна дитина сидить на стільчику й робить зле обличчя. Інші діти підходять до «злюки» гладять і говорять добрі слова. Коли «злюка» посміхнеться – інша дитина займає її місце.

Вправа «Вгадай емоцію»

На столі картинкою вниз викладаються схематичні зображення емоцій. Діти по черзі беруть будь-яку картинку, не показуючи її іншим. Завдання дитини – за схемою вгадати емоцію, настрій і зобразити її за допомогою міміки, пантоміміки, голосових інтонацій. Інші діти повинні визначити, яку емоцію переживає, зображує дитина.

Гра «Тренуємо емоції»

Вчитель просить учнів:

- насупитися, як: осіння хмаринка, злий чоловік, сердитий дядько;
- посміхнутися, як: супергерой, який врятував весь світ; хитра лисиця, яка вкрала у вовка вечерю;
- як злитися (зляться): два барана на містку, дитина, у якої забрали цукерку, людина, яку вдарили;
- показати, як злякався: заєць вовка; дитина, яка заблукала у лісі; мишка, яка побачила великого кота;
- показати, як втомився: тато після роботи; бджілка, яка цілий день робила мед; людина, яка підняла щось важке.

Читання художньої літератури із описом емоцій героїв та подальше їх обговорення є ефективним методом у формуванні здатності молодших

школярів керувати власними емоціями. Художні твори, з якими знайомляться діти, викликають емоції, створюють настрій, зачіпають почуття молодших школярів, викликають бажання робити добрі вчинки, поповнювати власний життєвий досвід, тим самим формують їх емоційну сферу. Твори мають бути доступними, різноманітними за тематикою та жанрами (казки, оповідання, вірші, пісні, прислів'я, загадки), емоційно забарвленими, викликати різні почуття, змушувати дитину співчувати, співпереживати, емоційно реагувати на події, сприяти розширенню світогляду дітей [27, С. 299].

Вчитель початкових класів КЗ «Городнянський ліцей №1» Т. Бугаєвська, порекомендувала як приклад обговорення конкретного вірша Лесі Українки:

Як дитиною, бувало,
Упаду, собі на лихо,
То хоч в серці біль доходив,
Я собі вставала тихо.
«Що болить?» – мене питали,
Але я не признавалась –
Я була малою горда –
Щоб не плакати, я сміялась.

Питання для обговорення:

- Які емоції переживала дівчинка, коли падала?
- Вона їх виказувала чи стримувала?

Бесіди, бесіди-обговорення, дискусії, диспути, проблемні ситуації, моделювання та аналіз життєвих ситуацій є ефективними у процесі формування навичок керувати емоціями.

Прикладами питань для бесіди можуть бути такі:

- Чому і як потрібно пізнавати власні емоції?
- Чому необхідно керувати власними емоціями?
- Як керувати власними емоціями?
- Як ти думаєш, чи потрібно прислухатися до своїх емоцій, розуміти,

що ти відчуваєш і чому?

Прикладами проблемних ситуацій можуть бути такі:

1. У своєму дворі ти знайшов/знайшла маленьке цуценя, яке загубилося. Батьки погодилися залишити його дома. Що ти відчуваєш? Наступного дня ти побачив/побачила оголошення про загублене цуценятко, на якому було фото твоєї вчорашньої знахідки. Що ти відчуваєш тепер?

2. Третьокласники запросили тебе до футбольної команди, грати в якій ти давно мріяв/мріяла. Що ти відчуваєш? Згодом у тебе промайнула думка – чи зможеш ти грати на рівні? Що ти відчуваєш тепер?

Методи арт-терапії (музикотерапія, ізотерапія, кольоротерапія, ігрова терапія, фототерапія, танцювальна терапія, психогімнастика) викликають позитивні емоції у молодших школярів, відповідно сприяють подоланню апатії, безініціативності, формуванню вміння керувати різними емоційними станами. Арт-терапевтичні технології дають можливість навчити дитину виражати почуття в соціально допустимій формі, розвину емпатію та позитивні відчуття, сформувати почуття внутрішнього контролю та контролю власних емоцій [11, С. 33].

Прикладами арт-терапевтичних вправ можуть бути:

– за допомогою фарб діти на склі зображують свій настрій у вигляді смайлика, а потім демонструють його однокласникам;

– діти у парах чи групах моделюють з піску казкові сюжети, які потім розігрують та розповідають про емоції та почуття героїв;

– під час прослуховування музики молодші школярі малюють кольоровими олівцями ритм музичного фрагменту або спонтанно малюють каракулі не відриваючи олівця від паперу (без попереднього задуму – те, що хочеться намалювати у цей момент).

Інтерактивні вправи є корисним і ефективним інструментом для формування розумінню, виявленню та ефективним управлінням емоціями, наприклад інтерактивною вправою може бути «Запитайлики» і «Відповідайлики»:

Діти об'єднуються у дві команди. Вчитель вивішує на дошці сюжетну картинку (емоційні стани). Діти уважно її розглядають. Потім гравці першої команди мають поставити якомога більше запитань за змістом цієї картинки учасникам другої команди. Гравці другої команди мають дати вичерпні відповіді на поставлені запитання. Потім на дошку прикріплюється інша картинка і команди міняються ролями: ті, хто ставив запитання, – тепер відповідають, а ті, хто відповідав, – ставлять запитання. За кожне вдале запитання і кожну правильну відповідь команди отримують бали. Команда-переможець визначається за кількістю балів.

Сучасним інноваційним методом формування навички контролювати власні емоції є ведення дитиною щоденника емоцій (для відслідковування власних емоцій та їхньої природи). Молодший школяр повинен записувати кожну емоцію, яка у нього з'являється впродовж дня. В кінці дня батьки або вчитель повинні обговорити із дитиною ці емоції та обдумати причини появи кожної із них. Прикладами запитань можуть бути:

- Що спровокувало гнів чи радість?
- Що означали твої негативні емоції, на яку потребу вони вказали?
- Можливо, роздратованість і гнів з'явилися через недостатній сон? І якщо лягти раніше, емоції зміняться?

Наочність, яка збуджує почуття, емоції, викликає яскраві образи є також важливим засобом розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. Для дітей молодшого шкільного віку важливою є яскрава, зрозуміла наочність, яка викликає живі образи, інтелектуальні почуття, пізнавальний інтерес, позитивні мотиви освітнього процесу. Видом такої наочності можуть бути сучасні персонажі мультфільмів, художніх творів, якими захоплюються діти, які емоційно близькі їм, яких вони розуміють і хочуть наслідувати [3, С.12]

На картинках можуть бути зображені персонажі, які виражають певну емоцію, пейзажі, графіка, а вчитель може спитати:

- Які емоції викликає у тебе кожна із картинок? (радість, сум...)

– Як ти це зрозумів/зрозуміла?

– Що відчуває персонаж на картинці? Як ти вважаєш, чому він відчуває цю емоцію?

Отже, ефективними методами, засобами та прийомами, які позитивно впливають на формування вміння молодших школярів керувати емоціями є ігри (сюжетно-рольові, дидактичні, рухливі, комунікативні тощо), активні форми роботи, читання художньої літератури із обговоренням емоцій героїв, бесіди, дискусії, проблемні ситуації, моделювання та аналіз життєвих ситуацій, ранкові кола, арт-терапія, групова діяльність (малювання, конструювання, ліплення, спів, фізичні вправи тощо), наочність, яка викликає почуття, емоції, ведення щоденника емоцій тощо.

Висновки до другого розділу

Аналіз навчально-методичного забезпечення проблеми формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи, свідчить про те, що всі методисти наголошують на важливості формування емоційного інтелекту молодших школярів та виділяють етапи, напрямки, чинники, педагогічні умови для розвитку наскрізного вміння.

У результаті перегляду освітніх підручників початкової школи різних навчальних дисциплін, можна зробити висновок, що завдань на розвиток емоційного інтелекту достатньо, але ефективність цього процесу залежить від компетентності педагога впроваджувати різні методи розвитку емоційного інтелекту, атмосфери емоційного комфорту, емоційності освітнього процесу, партнерської взаємодії всіх учасників освітнього процесу, емоційного спілкування в освітньому середовищі.

У практиці роботи початкової школи використовуються такі форми, засоби, методи та прийоми формування емоційного інтелекту молодших школярів: ігри (сюжетно-рольові, дидактичні, рухливі, комунікативні тощо); активні форми роботи, читання художньої літератури із обговоренням емоцій героїв, бесіди, дискусії, проблемні ситуації, моделювання та аналіз життєвих ситуацій, ранкові кола, арт-терапія, групова діяльність (малювання, конструювання, ліплення, спів, фізичні вправи тощо), наочність, яка викликає почуття, емоції, ведення щоденника емоцій тощо.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

3.1 Обґрунтування педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту молодших школярів

У результаті ознайомлення з методичною літературою було виокремлено такі педагогічні умови, які повинні сприяти ефективному розвитку емоційного інтелекту молодших школярів [21, С. 63].

1. Створення атмосфери емоційного комфорту на уроках. Реалізація цієї умови передбачає встановлення та підтримання у класі доброзичливих, щирих, толерантних стосунків між усіма учасниками освітнього процесу.

2. Емоційне спілкування в освітньому процесі. Зразком стриманої емоційності є манера поведінки педагога у процесі спілкування: поза, жести, міміка, погляд, ставлення до співрозмовника (до учнів).

3. Партнерська взаємодія всіх учасників освітнього процесу: учнів, вчителів, батьків, оскільки педагогічний процес не обмежується часом уроку та простором класу. Співпраця дає можливість задовольняти основні міжособистісні потреби, опановувати маловідомі способи дій, моделювати поведінку, спільно вирішувати проблеми. Партнерські стосунки дозволяють бачити, сприймати, відчувати емоції інших, вчитися керувати власними для вирішення будь-якої проблеми.

4. Методичний супровід. Впровадження методів та прийомів (ігри; читання художньої літератури, бесіди-обговорення, дискусії, диспути, проблемні ситуації, моделювання та аналіз життєвих ситуацій; методи арт-терапії; інтерактивні методи навчання; ведення щоденника емоцій; використання лепбуків, проєктів), засобів (наочність, яка викликає почуття; використання словника емоцій; мультимедійні засоби), форм (активні форми роботи, вікторини, конкурси, ранкові зустрічі, кола; впровадження

інформаційно-комунікаційних технологій; парна або групова діяльність, фізкультхвилинки, театральна діяльність тощо) які ефективно впливають на розвиток емоційного інтелекту молодших школярів.

Важливо також наповнювати життя дитини в школі психологічними ситуаціями, у яких знання про моральні (або інші) норми емоційно проживатимуться. Діти отримують потрібну інформацію та досвід проживання емоцій для того, щоб створити свій власний «емоційний фонд», за допомогою якого зможуть орієнтуватись у власних почуттях та почуттях оточення. Вони зможуть зрозуміти поділ емоційних проявів на негативні та позитивні, вчитимуться розпізнавати різницю між емоціями та вчинками [27].

Однак для виявлення ефективності впровадження вищезазначених педагогічних умов, виникла потреба у перевірці їх у практиці роботи школи. Для цього нами було проведено:

1. Діагностування емоційного інтелекту молодших школярів (методика «Емоційна ідентифікація» за Е. Ізотовою, вирішення проблемних ситуацій, методика «Що-чому-як» за мотивами М. Нгуен).

2. Анкетування вчителів початкових класів.

3. Анкетування батьків.

1. Дослідження емоційного інтелекту молодших школярів було проведено на базі КЗ «Городнянський ліцей №1» Городнянської міської ради. Загалом у дослідженні взяло участь 45 учнів початкової школи. Дослідження проводилося у 1-А класі, де навчається 23 учні та у 1-Б – 22 учні. 1-А клас було вибрано експериментальним, саме тут відбувалася спрямована робота на формування емоційного інтелекту, а 1-Б клас було обрано констатувальним, тут освітній процес на формувальному етапі дослідження відбувався за традиційною методикою вчителя.

Також дослідженням було охоплено 42 вчителів початкової школи м. Чернігова та м. Городні для виявлення рівня їх компетентності щодо розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів. У констатувальному

експерименті також взяли участь 11 батьків учнів початкової школи з 1-А класу.

Для діагностики стану сформованості у дітей початкової школи емоційного інтелекту використовувалися такі методики:

– методика «Емоційна ідентифікація» за Е. Ізотовою (Додаток А), яка спрямована на виявлення особливостей ідентифікації (сприйняття та розуміння) емоцій різних модальностей, рівня уявлень дітей про власні емоції; особливості вербалізації емоційних проявів; рівень їх емоційного досвіду. Учням демонструвалися зображення дітей з різним емоційним виразом обличчя. Завданням дітей було визначити їх настрій і назвати емоцію. Пропонувалося визначити такі емоції, як радість, сум, гнів, образа, страх, відраза, здивування, сором'язливість, мрійливість, задумливість. Спочатку дітям пропонувались зображення (фотографії), за якими легко дізнатися емоційні стани, потім схематичні (пиктограми) зображення емоційних станів. Дітям пропонувалося співвіднести схематичне зображення емоцій з фотографічним. Після того, як діти називають і співвідносять емоції, педагог пропонує кожній дитині зобразити різні емоційні стани на своєму обличчі та запитує в яких ситуаціях люди можуть відчувати такі емоції.

– вирішення проблемних ситуацій для виявлення вміння дітей розуміти та проявляти свої емоції, керувати ними (Додаток Б). Учням пропонувалися проблемні ситуації, по відповідях яких, можна було зрозуміти наскільки вони можуть регулювати свої емоції. Під час бесіди спонукали дітей відповідати детально, визначали, яку емоцію дітям найскладніше ідентифікувати. Відповіді дітей на запитання аналізувалися за такими критеріями: розуміння дитиною словника емоцій; розуміння дитиною своїх переживань; адекватність цього розуміння; ступінь усвідомленості.

– методика «Що-чому-як» (за мотивами М. Нгуен), яка допомагала визначити ступінь готовності дитини зрозуміти емоційний стан іншої людини, піклуватися про неї та співпереживати. Суть завдання було в тому, що діти повинні були послухати уважно розповідь і відповісти на питання

педагога. (Додаток В)

Аналіз цих методик дозволив визначити три рівні сформованості емоційного інтелекту в молодших школярів за такими критеріями:

Високий рівень – учні мають ґрунтовні знання про емоційну сферу людини, можуть називати емоції словами та розрізняти їх за мімікою, жестами; безпомилково визначають емоційний стан людини, виявляють емпатію у ставленні до інших; розуміють свої емоції та вміло керують ними, вміють їх зобразити; можуть чітко пояснити словами, що спричиняє ту чи іншу емоцію.

Середній рівень – учні мають недостатні знання про емоційну сферу людини; не завжди правильно визначають емоційний стан людини за допомогою немовних засобів виразності; лише із допомогою педагога можуть доцільно та вміло керувати власними емоційними станами; можуть частково та не завжди коректно пояснити словами, що спричиняє ту чи іншу емоцію.

Початковий рівень – учні необізнані з різновидами емоцій, мають несформовані уявлення про причини і прояви емоцій, не виявляють інтерес до емоцій різних модальностей, вербалізацію емоцій, не вміють розпізнавати свій емоційний стан та людей за зовнішніми ознаками, не можуть пояснити словами, що спричиняє ту чи іншу емоцію, не вміло проявляють свої емоції та не можуть керувати своїми емоційними станами.

Результати діагностики стану емоційного інтелекту молодших школярів занесено до таблиці 3.1.

Аналіз результатів свідчить, що показники експериментального та контрольного класів майже не відрізняються. Результат засвідчив, що в експериментальному 26,1% та контрольному 27,3% – мають високий рівень розвитку емоційного інтелекту, 39,1% учнів експериментального класу та 40,9% контрольного, мають середній рівень, 34,8% школярів експериментального класу і 31,8% контрольного, проявили початковий рівень сформованості емоційного інтелекту.

Таблиця 3.1 Рівні емоційного розвитку молодших школярів на констатувальному етапі дослідження

Класи	Високий рівень	Середній рівень	Початковий рівень
Експериментальний (1-А)	6 (26,1%)	9 (39,1%)	8 (34,8%)
Контрольний (1-Б)	6 (27,3%)	9 (40,9%)	7 (31,8%)

2. Наступним етапом констатувального експерименту було дослідження рівня компетентності педагогів початкової школи у процесі розвитку емоційного інтелекту молодших школярів за допомогою анкетування (Додаток Г). Як вже зазначалося вище, у дослідженні взяло участь 42 вчителя початкової школи.

На питання анкети «Які із складників, на вашу думку, відносяться до емоційного інтелекту?» вчителі найбільше називали «здатність розпізнавати свої емоції» (85,7%) та «здатність керувати своїми емоціями» (78,6%), значна частина вчителів виокремила і «здатність розпізнавати, керувати і впливати на емоції інших» (52,4%) та «емпатія» (52,4%). Результати можна побачити на рис. 3.1.

На запитання анкети «Як ви оцінюєте свій рівень емоційної компетентності?» 52,4% вчителів зазначили «середній рівень», 38,1 – «високий рівень», 7,1% – низький та 2,4% – достатній. Результати занесено до рис. 3.2.

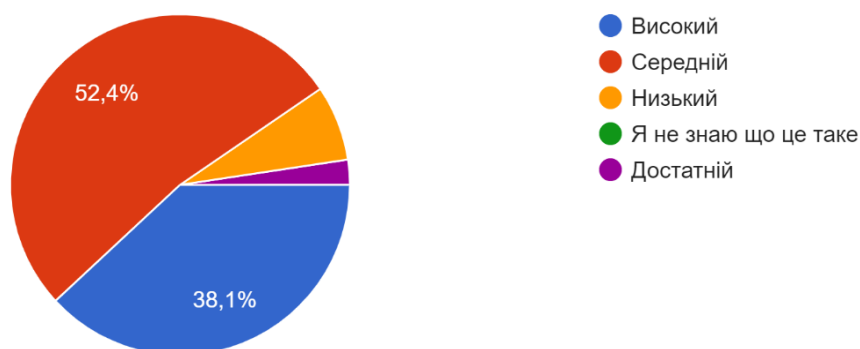
На запитання анкети «Чому на ваш погляд важливо формувати емоційний інтелект у молодших школярів?» вчителі майже одноголосно називали: «для того, щоб учні могли контролювати себе, свої емоції та розуміти емоції інших», «щоб учні могли розпізнавати та розуміти власні емоції», «це дозволить їм налагоджувати хороші взаємини у класі». Тобто, усі опитані вчителі розуміють важливість та необхідність формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи.

Рис. 3.1 Складники, які відносять до емоційного інтелекту, на думку опитуваних вчителів

Рис. 3.2 Рівні емоційної компетентності педагогів, на думку самих респондентів

Як ви оцінюєте свій рівень емоційної компетентності?
42 ответа

На запитання анкети «Які вміння емоційного інтелекту ви розвиваєте у своїх учнів?» вчителі здебільшого зазначали «самосвідомість» – 78,6%, «співчуття та емпатія» – 81%, «вміння адаптуватися до змін» – 78,6%. Також 54,8% педагогів виокремили «соціальну компетентність» та 50% – «саморегуляцію». Результати занесено до рис. 3.3

Рис. 3.3 Вміння емоційного інтелекту, які розвивають педагоги у своїх учнів

Результати відповідей на питання «Які вправи ви використовуєте для формування емоційного інтелекту молодших школярів?» говорять про те, що найчастіше педагоги обирають такі методи, засоби та прийоми розвитку емоційного інтелекту, які спрямовані на розпізнавання емоцій інших (81%), на побудову позитивних стосунків (85,7%), на розвиток емпатії (57,1%) та саморегуляції (52,4%) та вправи на усвідомлення емоцій (45,2%). Один педагог (2,4%) не зміг назвати жодного виду вправ, який він використовує у процесі розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, що говорить про його низьку компетентність у цьому питанні. Результати зазначено на рис. 3.4.

Відповідями на запитання «У який спосіб ви допомагаєте учням розвивати емоційний інтелект?» були здебільшого «ігри та вправи, спрямовані на розвиток самосприйняття, самопізнання та саморегуляції емоцій» – 71,4%. 76,2% вчителів використовують бесіди, розповіді про емоції, їх вплив на людей та навчають учнів взаємодії з оточуючими. 83,3% під час уроків постійно забезпечують учнів можливістю для висловлювання емоцій та думок та дбають про розвиток у дітей самоконтролю емоційних станів. Результати зазначено на рис. 3.5.

Рис. 3.4 Види вправ, які вчителі використовують для формування емоційного інтелекту молодших школярів

Які із запропонованих видів вправ ви використовуєте для формування емоційного інтелекту молодших школярів?

42 ответа

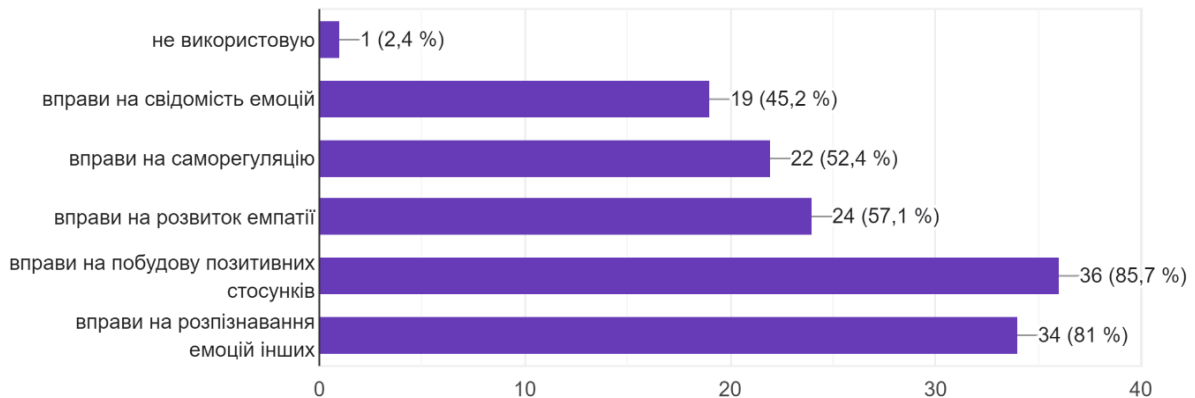
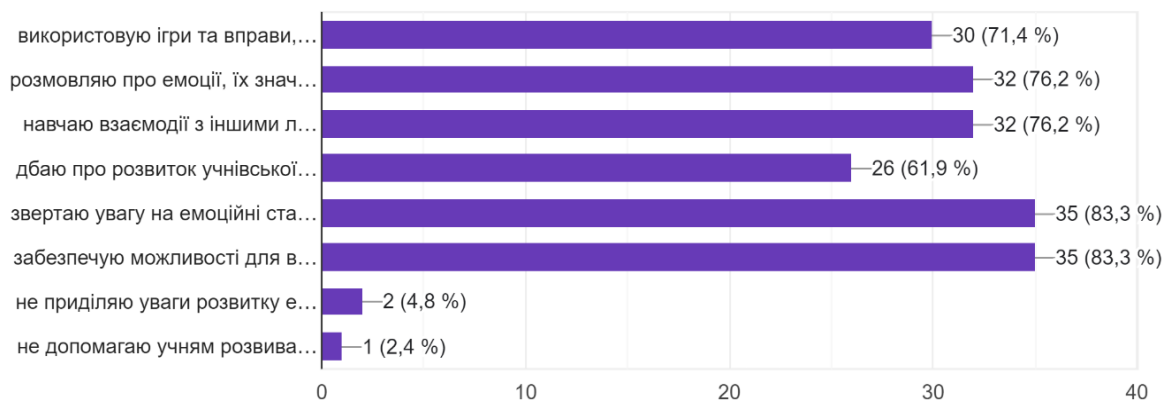

Рис. 3.5 Способи розвитку вчителями емоційного інтелекту в учнів початкової школи

У який спосіб ви допомагаєте учням розвивати емоційний інтелект?

42 ответа

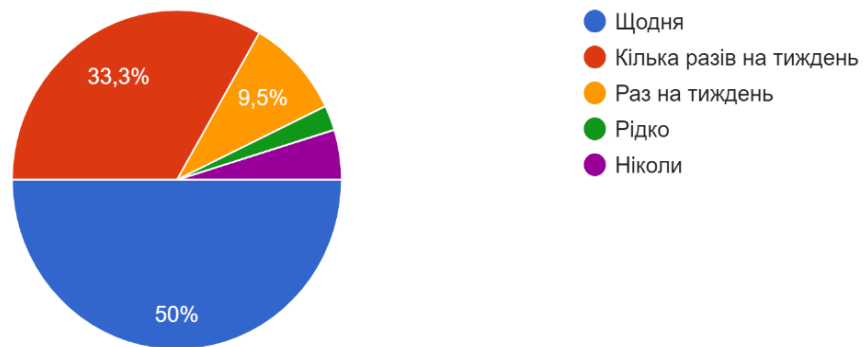

Останнім питанням анкети було «Як часто ви використовуєте практики розвитку емоційного інтелекту у своїй роботі з учнями?», на яке 50% педагогів відповіли «щодня», 33,3% вказали «кілька разів на тиждень», 9,5% – «раз на тиждень», 2,4% – «рідко» та 4,8% – «ніколи». Результати зазначено на рис. 3.6.

Рис. 3.6 Частотність формування педагогами емоційного інтелекту в молодших школярів

Як часто ви використовуєте практики розвитку емоційного інтелекту у своїй роботі з учнями?

42 ответа

Таким чином, результати анкетування свідчать про те, що більша частина вчителів, чітко розуміють сутність поняття «емоційний інтелект», різні підходи, методи та прийоми до його розвитку в умовах Нової української школи, розуміють важливість та необхідність формування емоційної компетентності дітей, оскільки це основа всебічного розвитку дитини.

3. Важливе місце у процесі розвитку емоційного інтелекту учнів початкової школи відіграють батьки, оскільки саме вони проводять найбільше часу із дітьми. Сім'я, її традиції, стилі виховання батьків, відносини між батьками – це все має відображення на емоційному рівні дитини. Водночас, недосконалість виховної тактики може призвести до появи низки проблем в емоційному розвитку молодшого школяра. Саме тому для ефективного дослідження стану проблеми розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, було проведено анкетування і серед батьків (питання анкети у Додатку Д). Як вже зазначалося вище, в анкеті взяло участь 11 батьків.

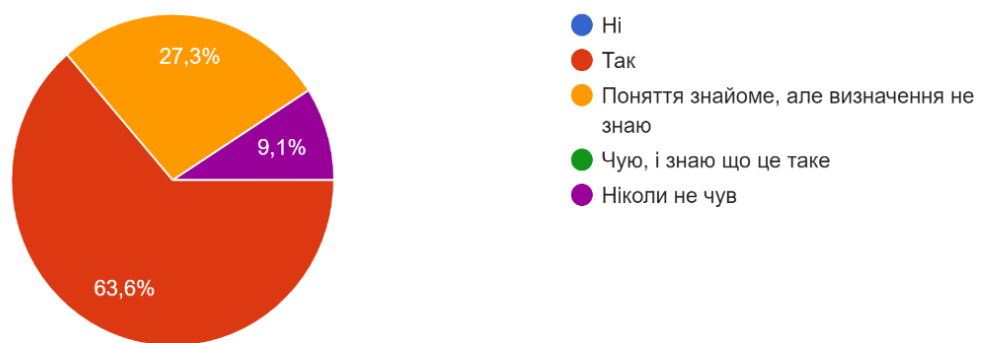
На питання анкети для батьків «Чи були ви раніше знайомі з поняттям емоційний інтелект» 63,6% батьків відповіли «так», 27,3% поняття було

знайомим, проте визначення вони не знали і 9,1% ніколи не чули такого визначення (рис. 3.7). Тобто більшість опитаних недостатньо розуміють сутність дефініції емоційного інтелекту.

Рис. 3.7 Компетентність батьків у сутності поняття «емоційний інтелект»

Емоційний інтелект – це здатність контролювати, виражати та розуміти свої емоції і емоції інших людей. Чи були ви раніше знайомі з цим поняттям?

11 ответов

Наступним питанням анкети було «Як ви вважаєте, чому потрібно розвивати емоційний інтелект своєї дитини?» Відповіді були такими: «для того, щоб дитина краще розуміла себе і свої емоції, які вона відчуває в певний момент», «щоб контролювати емоції», «щоб могла розуміти емоції інших людей», «щоб вміло виражала свої емоції». Тобто, незважаючи на те, що батьки не зовсім знали визначення поняття «емоційний інтелект», вони чітко усвідомлювали, для чого саме їм потрібно розвивати його в своїх дітей. Проте, деякі не змогли відповісти на це запитання, що говорить про їх необізнаність та некомпетентність у проблемі розвитку емоційного інтелекту своїх дітей.

У анкеті містилися запитання, які сприяли визначенню рівня усвідомленості та знання батьків про вираження емоцій їхніми дітьми у різних ситуаціях. Наприклад, на питання анкети «Уявіть ситуацію. Ваша дитина довго мріяла про певну іграшку і сьогодні вона її отримала. Як ви вважаєте, яку емоцію вона буде відчувати?» 100% опитаних відповіли

«радість», що говорить про те, що вони добре знають своїх дітей, їх емоційні стани, вираження емоцій (але варто зазначити, що питання було нескладне). На питання анкети із картинкою «Як ви вважаєте, яку емоцію відчуває дитина на картинці?» 100% одногосно зазначили «задумливість», що говорить про те, що вони розуміють усі модальності вираження емоцій.

Також батькам пропонувалося описати ситуацію, в якій їх дитина може відчувати емоцію, що вказана на картинці (образу) і вони зазначали такі, як «не отримала бажане», «не купили солодощі в магазині», «коли щось відбулося не так, як вона очікувала». Тобто, усі батьки пропонували відповідні ситуації, коли дитина може відчувати та проявляти образу, що говорить про їх компетентність у розумінні емоцій людей та уявлення відповідних ситуацій.

Під час анкетування також виявляли рівень батьків щодо прояву емоції у різних ситуаціях із своїми дітьми. Прикладами таких питань були «Як би ви відреагували в подібній ситуації: «Дитина, всупереч вашим настановам, вибігає на проїзну частину дороги. Ви хапаєте та відтягуєте її до себе, а потім...». 81,8% вказали, що «опанують свої емоції та будуть пояснювати дитині, що так робити не можна», 18,2% вказали, що «опанують свої емоції, але подумують над тим, як покарати свою дитину» (рис. 3.8). Тобто, здебільшого батьки розуміють як важливо керувати своїми емоціями та вміти опановувати себе в критичних ситуаціях.

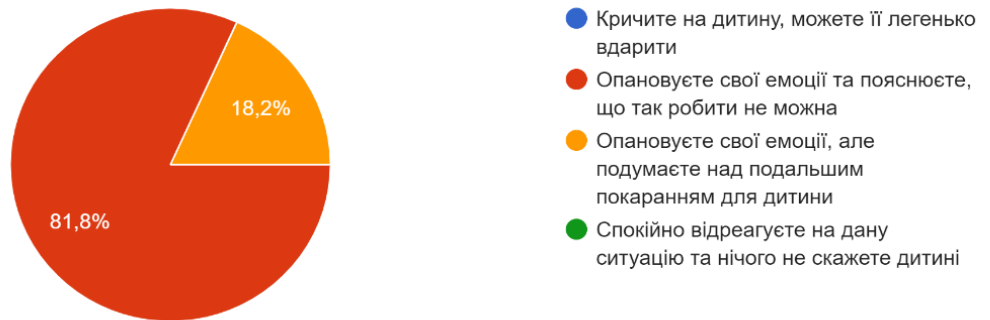
Останні два питання анкети були спрямовані на виявлення інтересу, бажання та необхідності батьків щодо розвитку своїх навичок та вмінь формувати емоційний інтелект своїх дітей. Наприклад, на запитання анкети «Чи маєте ви запитання або потребу у додатковій інформації щодо розвитку емоційного інтелекту у вашої дитини?» 27,3% батьків відповіли –«ні» 72,8% вказали «так». На запитання «Чи бажаєте ви отримати поради або рекомендації щодо розвитку емоційного інтелекту вашої дитини?» 18,2% відповіли «ні» і 81,8% батьків вказали «так». Отже, батьки усвідомлюють потребу розвивати емоційний інтелект у дітей, але потребують просвіти в

засобах, методах та прийомах.

Рис. 3.8 Реагування батьків на ситуацію

Як би ви відреагували в подібній ситуації? Дитина, всупереч вашим настановам, вибігає на проїзну частину дороги. Ви хапаєте та відтягуєте її / його до себе, а потім ви:

11 ответов

Таким чином, констатувальний експеримент дозволяє зробити висновок, що не всі учні мали ґрунтовні знання про різні емоції, безпомилково визначали емоційний стан, вміло керували власними емоціями та вміли їх зобразити, могли чітко пояснити словами, що спричиняє ту чи іншу емоцію. Але результати анкетування вчителів говорять протилежне, що більша частина вчителів (практично 80%) чітко розуміють сутність поняття «емоційний інтелект», різні підходи, методи та прийоми до його розвитку в молодших школярів. Тобто педагоги розуміють важливість та необхідність формування емоційної компетентності дітей, оскільки це основа всебічного розвитку дитини.

Анкетування батьків свідчать про середній рівень їх компетентності у формуванні емоційного інтелекту у дітей, вони потребують допомоги з боку педагогів щодо підвищення рівня обізнаності із методами, засобами та прийомами розвитку емоційного інтелекту дітей.

Отже, в результаті проведення анкетувань, було виявлено, що необхідними педагогічними умовами є також підвищення рівня емоційної грамотності вчителів та батьків. Для цього в школі доцільно буде

організовувати різноманітні тренінги, курси, семінари, лекції, консультації фахівців (психологів); створювати онлайн-платформи для висвітлення та обговорення цієї теми; розробляти методичні рекомендації, поради тощо.

3.2 Результати впровадження педагогічних умов для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів в освітньому процесі

Недостатній рівень сформованості емоційного інтелекту в учнів 1-А та 1-Б класів зумовив необхідність проведення формувального етапу дослідження (для формувального експерименту було обрано 1-А клас).

Метою формувального етапу дослідження було визначення ефективних педагогічних умов для підвищення рівня емоційного інтелекту молодших школярів.

Методику формувального експерименту було розроблено з урахуванням сутності емоційного інтелекту, особливостей його розвитку в початковій школі та результатів констатувального етапу експерименту, за результатами якого високий рівень емоційного інтелекту було виявлено лише у 26,1% учнів експериментального класу.

Під час формувального етапу експерименту ми впроваджували виявлені та обґрунтовані педагогічні умови, такі як: створення атмосфери емоційного комфорту на уроках, емоційне спілкування в освітньому процесі, партнерська взаємодія всіх учасників освітнього процесу та методичний супровід (методи, прийоми, засоби, форми роботи). Проаналізуємо результати впровадження кожної умови.

Під час експерименту ми помітили, що комфортна атмосфера позитивно впливає на згуртованість, дружність у ставленні одне одного, взаємоповагу та готовність до взаємодопомоги. За таких умов учні не боялися виказувати справжні почуття, виявляли у будь-яких ситуаціях щирі емоції, вчилися керувати власними емоціями, творили, виявляли творчі та креативні здібності, розкривали таланти, досягали успіху у ході різних форм діяльності на уроках.

Ми намагалися у відкритій, емоційній налаштованості вести діалоги з дітьми, цим самим спонукали учнів до взаємодії з однолітками, встановлювати емоційний контакт з класом, уважно вислуховувати один одного, сприймати будь-які емоції, вміти їх розрізнити. Емоційне дружнє спілкування під час уроків викликало у молодших школярів експериментального класу симпатію, довіру, було зразком для наслідування. Вважаємо, що вплив на емоційну сферу молодшого школяра найбільше залежить від вміння старших захоплено, емоційно пояснити щось дитині, розказати, передаючи всю гамму почуттів, володіючи широким спектром невербальних інструментів (жести, міміка, погляд).

Співпраця між усіма учасниками освітнього процесу дала можливість спільно вирішувати проблеми, в нашому випадку, спільно розвивати у молодших школярів вміння конструктивно керувати емоціями. Ми намагалися спілкуватися із батьками задля формування у них компетентностей щодо розвитку емоційного інтелекту дітей, проводили із ними збори, дискусії, пропонували їм для ознайомлення брошуру «Як розвивати емоційний інтелект у своєї дитини» (Додаток Е). Слід зазначити, що основою партнерських стосунків в освітньому процесі початкової школи є довіра, повага до дітей, рівноправність учасників, гуманістичний, демократичний стиль керівництва освітнім процесом і поза ним, що впливає на становлення особистості, її емоційний інтелект.

Під час формувального етапу експериментального дослідження ми розвивали емоційну сферу молодших школярів експериментального класу, вчили їх словнику емоцій, навчали їх виражати свої емоції, управляти ними та розуміти емоційний стан інших людей, адже розуміння емоцій сприяє новим знайомствам та формуванню дружніх стосунків у класі; вміння адекватно інтерпретувати емоції інших, включаючи гнів чи незадоволення, допомагає уникати конфліктів та правильно реагувати в різних ситуаціях. Несформованість емоційного інтелекту може призвести до труднощів у встановленні відносин дітей з однолітками, педагогами та батьками,

розумінні власних потреб і бажань, а також у визначенні свого місця в соціумі.

Вважаємо, що саме емоційний інтелект молодшого школяра є тією важливою властивістю особистості, яка дозволяє не втрачати зв'язок зі своїм емоційним станом і розуміти переживання інших людей в реальному спілкуванні. Невчасний розвиток або порушення емоційного інтелекту молодшого школяра призводить до підвищеної тривожності, сором'язливості, страхів у спілкуванні та самовираженні, агресії, емоційного виснаження, відповідно, низького рівня успішності, соціалізації тощо [17].

Розвиток емоційного інтелекту в експериментальному класі проходив у такі етапи:

- вчили назви емоцій та їх основні ознаки (міміка);
- вчили усвідомлювати свої емоції та розуміти, які саме почуття вони переживають і чому;
- вчили керувати власними емоціями та визначати причину переживань;
- формували здатність розуміти та сприймати емоції інших людей, розкриваючи їх переживання та відчуття;
- формували навички керувати емоціями інших осіб, використовуючи власну емпатію, соціальну чутливість та навички спрямованого впливу на інших.

Слід відмітити, що розвиток емоційного інтелекту молодших школярів експериментального класу відбувався під час усіх уроків (математика, українська мова та читання, англійська мова, мистецтво, Я досліджую світ тощо). Варто зазначити що на початку і в кінці кожного уроку діти аналізували свій емоційний стан та спостерігали за емоційним станом своїх однолітків. Наприклад, дітям були представлені зображення емоцій і вони повинні були вказати, що відчувають на даний момент.

На кожному уроці були використані різні методи, засоби, форми роботи для розвитку емоційного інтелекту в учнів.

Наведемо приклади деяких із них (Додаток Ж):

1. Як фізкультхвилинки у нас були використані рухливі вправи. Наприклад «Покажи почуття руками». Педагог пропонував дітям уявити, що їх руки стали живими і можуть радіти, боятися, злитися. Потім діти, дивлячись на ведучого (він задає зразок рухів), показують, як їх руки стрибають по столу (радіють), штовхають, кусають одне одного (зляться), стискаються в грудочки і тремтять (бояться). Також було використано інсценування казки (в нашому випадку «Рукавичка») з максимальним відтворення емоцій персонажів. Це допомогло дітям більш розкуто відобразити різні емоційні стани, аналізувати та намагатись відобразити характери персонажів, їх міміку та рухи. Також як фізкультхвилинка була використана гра в парах «Дзеркало». Діти показували один одному емоцію яку виражає: зайчик, що побачив вовка; (страх), осінню дощову хмару (сум), грайливе кошеня (веселість), два розбишаки, що сваряться (злість), скоро канікули! (радість).

2. На кожному уроці були бесіди-обговорення для аналізування та розуміння як власного емоційного стану так і інших людей (або емоційних станів художніх персонажів). Прикладом питань бесіди є такі:

– Який у вас був настрій по дорозі до школи? Що ви відчували?

– А який був настрій оточуючих? За якими ознаками ви зрозуміли їх настрій?

– Як би ви втішили оточуючих з сумним настроєм?

– Що відчуваєте, коли вам все вдається? (радість, впевненість, піднесення, захоплення). А коли програєте в грі, чи у вас не вдається поробка? (сум, роздратування, злість).

– Що ви відчували коли мама вам співала колискову?

– Що ви відчуваєте після перегляду цієї вистави?

– Які емоції у вас викликала ця вистава? («Котик і півник»)

– Як думаєте, які емоції переживали герої вистави?

Також бесіди, дискусії проводились під час роботи з наочним

матеріалом:

– Розгляньте зображення.

– Кого ви бачите на зображенні?

– Як ви вважаєте, яку емоцію вони відчують? Давайте разом поміркуємо чому вони відчують такі емоції? Що у них трапилось?

– Чому ви вважаєте, що вони відчують саме цю емоцію? Як ви зрозуміли що слоник засмутився/радіє?

– Як би ви втішили сумного слоника? Якими словами або діями?

3. Вирішення проблемних ситуацій.

– Степан постійно забирає бутерброд в Олега. Олег плаче, але нікому про це не розповідає, бо боїться.

– Олена обзиває Назара образливими прізвиськами. Назар боїться про це розповісти.

Назвіть емоції, які відчують діти. Що ви будете робити, якщо така ситуація трапиться з вами або вашими друзями?

4. Використання різноманітних вправ. Наприклад «Закінчи фразу»

Педагог говорить початок речення, діти його повинні закінчити словами, або намалювати свою емоції на шаблоні:

– коли мені страшно, я...

– коли я гніваюсь, я...

– я щасливий, якщо...

– я сумую, коли мама...

– коли мене ображають, я ...

– я відчуваю злість, коли ...

Вправа «Мій улюблений герой»

Педагог показує дітям уривки з мультфільму (в нашому випадку це були мультфільми: «Елементарно», «Думки навиворіт», «Удача», «Енканто»), казки тощо, після чого учні мають назвати та відобразити побачену емоцію героя, та назвати ситуації в яких цю емоцію доцільно виявляти.

6. Методи арт-терапії (здебільшого на уроках мистецтва). Наприклад: діти слухають музичний твір і описують характер музики (користуючись таблицею «Мої емоції та почуття») та свої уявлення при прослуховуванні. Також прослухати певну мелодію учні повинні були намалювати емоційний стан твору обравши відповідні фарби (які вони вважають за потрібне). На кожному уроці образотворчого мистецтва вчитель пропонувала створити образ свого настрою на листочку, використовуючи фарби або фломастери та поділитися своїми емоціями з іншими. Також ми організовували перегляд І частини мультфільму «Думки навиворіт», де в головних ролях були персоніфіковані емоції персонажів. Подальше обговорення показало, що діти більш детально зрозуміли як створюються емоції та наголосили на тому, що всі емоції важливі для життя людини.

7. Використання інтерактивних онлайн-завдань на платформі Learningapps. Здебільшого цей метод використовувався у період дистанційного навчання. Прикладами вправ були: обрати картинку де діти відчувають радість, сум, злість тощо; співвіднести певну емоцію до відповідної ситуації; назвати емоційні стани словами (для розвитку словника емоцій); обрати з переліку різних смайликів, емоції які нам подобається відчувати та які не подобається та проаналізувати причини «Чому нам подобається (не подобається) відчувати даний емоційний стан».

У зв'язку з ситуацією в країні, та постійними повітряними тривогами, ми використовували різні ігри для розвитку емоційного інтелекту в укритті. Наприклад:

1. Гра «Домалой портрет»

Дітям роздаються аркуші з не домальованими зображеннями обличчя, вчитель пропонує ситуації до кожної людини, завдання дітей поміркувати що буде відчувати людина та домалювати їй вираз обличчя (дітям пропонувались шаблони для спрощення завдання) (Додаток 3)

2. Пантоміма «Вгадай емоцію»

На столі картинкою вниз викладаються зображення емоцій. Діти по

черзі беруть будь-яку картинку не показуючи її іншим. Завдання дітей – за схемою вгадати емоцію, настрій і зобразити її за допомогою міміки, пантоміміки, голосових інтонацій. Інші діти повинні визначити, яку емоцію переживає, зображує їх однокласник.

3. Вправа «Передача відчуттів»

Діти сідають колом, ведучий (спочатку вчитель) загадує певну емоцію чи відчуття та пошепки називає його певній дитині, далі необхідно «ланцюжком» передати цей стан за допомогою міміки, жестів, дотиків один до одного. Коли діти передали відчуття по колу, можна обговорити, який саме настрій, стан чи емоцію було загадано. Потім ведучим може стати будь-хто бажаючий.

Також наскрізне вміння керувати емоціями ми розвивали і на ранкових колах, де були використані нижченаведені вправи.

1. «Подивимося один на одного»

Діти розбиваються на пари, беруться за руки. Ведучий пропонує: «Дивлячись тільки в очі і тримаючись за руки, спробуйте передати різні емоції без слів: «Мені сумно, допоможи мені!», «Мені весело, давай пограємо!», «Я не хочу з тобою спілкуватись!» Потім діти обговорюють, у якому випадку яка емоція передавалася і сприймалася.

2. «Чарівний обруч»

Вчитель пропонує дітям стати в коло, у центрі якого лежить обруч, та пояснює, що цей обруч чарівний і кожен, хто стане в нього перетворюється на веселе жабеня (злого пінгвіна, сумного кролика, здивовану кізочку). Під відповідну музику діти по чергово виконують ролі.

3. Вправа «Намалюй піском»

На поверхні піску (в нашому випадку це була манна крупа) діти малюють емоції (смайлики). Обговорюють зображені емоції, вказують коли саме вони їх проявляють у повсякденному житті, як допомагають чи шкодять людям.

Зазначені методи та прийоми формували здатність молодших школярів

до усвідомлення власних емоцій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що провокують різні емоційні стани та впливають на настрій, сформованість умінь молодших школярів щодо управління власними емоціями та навичок моделювання поведінки відповідно до емоційних проявів оточуючих.

Крім того, основними умовами успішного розвитку емоційного інтелекту молодших школярів вважаємо природовідповідне навчання на основі емоційного розвитку, приділення часу в режимі шкільного дня для з'ясування емоційного стану кожного учня, вивчення з дітьми емоцій і фраз, які допоможуть правильно передати емоційний стан, використання пам'яток, алгоритмів, рекомендацій із розуміння й управління власними емоціями, пізнання та врахування емоційного стану інших людей, запровадження діяльнісного підходу у формуванні емоційного інтелекту, забезпечення свободи у виборі стратегій поведінки, обладнання куточку тиші у класі, де дитина може усамітнитися, якщо у неї поганий настрій, забезпечення сприятливого психологічного клімату у класі, системне використання засобів емоційного впливу [3].

Після застосування системи вправ та реалізації визначених нами педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту було проведено контрольний зріз, за допомогою індивідуальних бесід з учнями з метою виявлення в них рівня сформованості емоційного інтелекту. Методи перевірки рівня емоційного інтелекту в учнів початкової школи ми не змінювали, для кращого розуміння контрасту між «до» та «після» (Додаток А, Б) . Окрім методики «Що-чому-як», де було змінено проблемну ситуацію (Додаток В, частина 2)

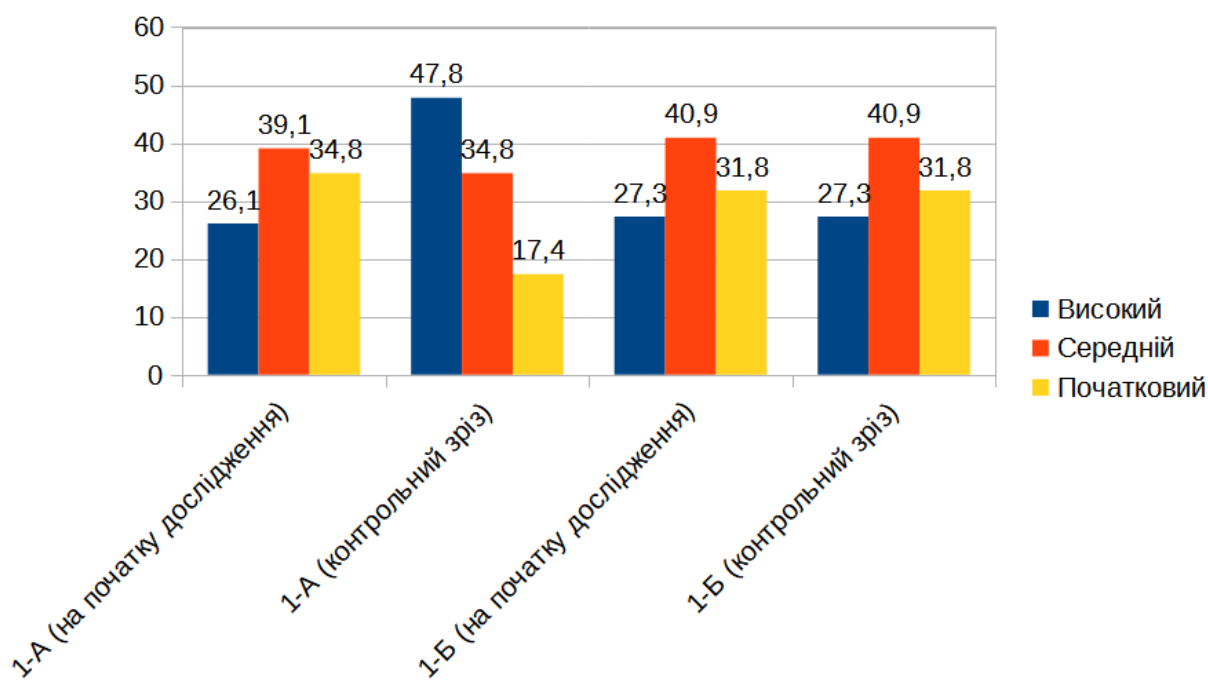
Як бачимо у наведеній таблиці 3.2, показники сформованості емоційного інтелекту молодших школярів контрольного класу в кінці дослідження не змінилися, 27,3% мають високий рівень сформованості емоційного інтелекту, 40,9% – середній, 31,8% – початковий.

Табл. 3.2 Рівні емоційного інтелекту молодших школярів на контрольному етапі дослідження

Класи	Високий рівень	Середній рівень	Початковий рівень
Експериментальний (1-А)	11 (47,8%)	8 (34,8%)	4 (17,4%)
Контрольний (1-Б)	6 (27,3%)	9 (40,9%)	7 (31,8%)

Вважаємо за необхідне показати результати дослідження на гістограмі 3.9.

Рис. 3.9 Порівняння результатів дослідження проведеного експерименту

В експериментальному класі (1-А) отримали такі результати: 47,8% мають високий рівень сформованості емоційного інтелекту, 34,8% – середній, 17,4% – початковий. Як бачимо із таблиці, показники сформованості емоційного інтелекту молодших школярів експериментального класу в кінці дослідження значно покращилися, зокрема на 21,7% збільшилася кількість дітей із високим рівнем, на 4,3% учнів

зменшилось дітей із середнім рівнем розвитку емоційного інтелекту, на початковому рівні виявилось на 17,4% менше, порівняно із констатувальним етапом дослідження. Тобто на цьому етапі переважають високий і середній рівні показників емоційного інтелекту.

Отже, результати контрольного етапу дослідження говорять про ефективність проведеної роботи із дітьми експериментального класу.

Аналіз результатів контрольного зрізу дозволив зробити такі висновки:

– найбільш цікавими для першокласників були емоційні фізкультхвилинки (рухливі ігри), ранкові кола, які варто використовувати на уроках в початковій школі. Також першокласникам були до вподоби ігри в укритті на розвиток емоційного інтелекту та перегляд мультфільмів.

– емоційність освітнього середовища відіграє значну роль у процесі розвитку емоційного інтелекту молодших школярів;

– емоційний інтелект можливо розвивати не тільки на усіх уроках (математика, Я досліджую світ, українська мова та читання, мистецтво тощо), але і на перервах та під час ранкових кіл та повітряної тривоги в укритті;

– після систематичного впровадження вправ більшості учням легше розрізняти та розуміти емоції однокласників, а також демонструвати власний емоційний світ іншим.

Таким чином, дотримання вищезазначених педагогічних умов (створення атмосфери емоційного комфорту на уроках, емоційне спілкування в освітньому процесі, налагодження партнерської взаємодії всіх учасників освітнього процесу, впровадження різних методів, засобів та прийомів) сприяє ефективному розвитку емоційного інтелекту молодших школярів.

Висновки до третього розділу

Теоретичний огляд проблеми розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів зумовив необхідність проведення експериментального дослідження. Метою дослідження було перевірка ефективності впровадження педагогічних умов для формування емоційного інтелекту в сучасній початковій школі.

Результати дітей на констатувальному етапі були такими: показники контрольного та експериментального класів були майже на одному рівні. Результат засвідчив, що в експериментальному 26,1% та контрольному – 27,3% – мають високий рівень розвитку емоційного інтелекту, 39,1% учнів експериментального класу та 40,9% – контрольного мають середній рівень, 34,8% школярів експериментального класу і 31,8% – контрольного проявили початковий рівень сформованості емоційного інтелекту.

Недостатній рівень сформованості емоційного інтелекту в учнів початкових класів зумовив необхідність проведення формувального етапу дослідження. Для формувального експерименту було обрано 1-А клас. Метою цього етапу було визначення ефективних педагогічних умов задля підвищення рівня емоційного інтелекту молодших школярів.

Після застосування системи вправ та реалізації визначених нами педагогічних умов, показники сформованості емоційного інтелекту молодших школярів експериментального класу в кінці дослідження значно покращилися, зокрема на 21,7% збільшилася кількість дітей із високим рівнем, на 4,3% учнів зменшилось дітей із середнім рівнем розвитку емоційного інтелекту, на низькому рівні виявилось на 17,4% менше, порівняно із констатувальним етапом дослідження. А показники контрольного класу не змінилися.

Такі результати говорять про ефективність впроваджених педагогічних умов та проведеної нами роботи щодо формування в молодших школярів емоційного інтелекту в контексті вимог Нової української школи.

ВИСНОВКИ

В результаті аналізу психолого-педагогічної літератури та педагогічного експериментального дослідження нами було зроблено такі висновки.

1. Проаналізовано сутність дефініції «емоційний інтелект» в психолого-педагогічній літературі. Розглянувши праці зарубіжних і вітчизняних вчених (П. Саловей, Дж. Майєр, Д. Гоулман, М. Брекєтт, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, Д. Карузо, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Власова, С. Дерев'яненко, Т. Котик, Н. Криворучко, І. Гундарцев та інші) можна узагальнити визначення поняття «емоційний інтелект» як здатність людини до розуміння своїх емоцій та емоцій інших, вміння їх усвідомити, проаналізувати, правильно протлумачити, вміння контролювати емоції та свою поведінку незалежно від життєвих ситуацій, бути емпатичним та здатним вибудовувати і підтримувати адекватні взаємовідносини з суспільством.

Було визначено вікові особливості розвитку емоційного інтелекту а саме:

- молодший шкільний вік є сенситивним для розвитку вміння конструктивно керувати емоціями;
- в порівнянні з дошкільним віком, діти 6-7 років починають розпізнавати складніші емоції (збентеження, почуття провини);
- починають виражати емоції здебільшого словами, а не діями;
- активно розвивається почуття симпатії, розвиваються комунікативні та соціальні навички;
- розвиток здатності свідомого розуміння своїх емоцій та власних переживань;
- починають розуміти емоції інших людей, проявляти емпатію.

Узагальнюючи проаналізовані нормативні документи (Концепція Нової

української школи, Державний стандарт початкової освіти, Типові освітні програми) можемо наголосити на тому, що емоційний інтелект молодших школярів можна формувати в усіх галузях освітньої діяльності, але найбільш спрямованими є мовно-літературна, соціальна і здоров'язбережувальна, мистецька та інформатична.

Були виокремлені завдання для розвитку емоційного інтелекту, а саме:

- вчити учнів адекватно виражати свої емоції;
- вчити розрізняти та називати свої емоції та емоції інших;
- усвідомлювати власні емоційні стани та емоційні стани оточуючих;
- формувати здатність керувати власними емоціями, в тому числі для особистісного зростання та міжособистісної взаємодії;
- формувати здатність впливати на емоційний стан інших людей;
- вчити застосовувати емоції для підвищення ефективності мислення та діяльності в освітньому процесі.

2. В результаті аналізу методичної літератури було виявлено ефективні методи (ігри; читання художньої літератури, бесіди-обговорення, дискусії, диспути, проблемні ситуації, моделювання та аналіз життєвих ситуацій; методи арт-терапії; інтерактивні методи навчання; ведення щоденника емоцій), засоби (наочність, яка викликає почуття; використання словника емоцій), форми (активні форми роботи – вікторини, конкурси тощо; ранкові зустрічі, кола; впровадження інформаційно-комунікаційних технологій; групова діяльність) та прийоми (використання лепбуків, проєктів), які позитивно впливають на формування вміння молодших школярів конструктивно керувати емоціями.

3. В результаті експериментального дослідження після виявлених і обґрунтованих педагогічних умов було отримано такі дані. Показники сформованості емоційного інтелекту молодших школярів експериментального класу в кінці дослідження значно покращилися, зокрема на 21,7% збільшилася кількість дітей із високим рівнем, на 4,3% учнів зменшилось дітей із середнім рівнем розвитку емоційного інтелекту, на

початковому рівні виявилося на 17,4% менше, порівняно із констатувальним етапом дослідження. Показники сформованості контрольного класу не змінилися.

Отже, експериментальне дослідження підтвердило ефективність впроваджених педагогічних умов (створення атмосфери емоційного комфорту, емоційне спілкування в освітньому процесі, партнерська взаємодія всіх учасників освітнього процесу, методичний супровід) для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. Подальші перспективи включають в себе можливість розширення поданих педагогічних умов для інших класів та навчальних закладів, а також дослідження взаємозв'язку між розвитком емоційного інтелекту та академічним успіхом учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бекетова О., Коширова К. Рудічева Н. Особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті Нової української школи. *Світові освітні тренди: створення творчого середовища STEAM-навчання*. 2021. № 5. С. 15–18.
2. Большакова І.О., Пристінська М.С. Я досліджую світ: підруч. для 2 кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х частинах). Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 96 с.
3. Брославська Г.М., Дригач Т.Г. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів. *Наукові записки кафедри педагогіки* : зб. наук. праць. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. Випуск 47. С. 7-13.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 191 с.
5. Виготський Л. С. Мислення і мовлення. М.: Лабіринт, 1999. 352 с.
6. Гудима Н. В. Гра як засіб розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи*: матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. 2020. № 7. С. 166–168.
7. Державний стандарт початкової освіти : затв. Постановою Каб. Міністрів України, від 21 лютого 2018 р. № 87. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2023).
8. Дмитренко О. Інтелект успіху. *Дзеркало тижня*. 2020. № 4. С. 1–4.
9. Запорожець О.В. Обрані психологічні праці. Психологічний розвиток дитини. *Педагогіка*. 1986. 320 с.
10. Зейгарник Б.В. Патопсихологія. Підручник для вищих навчальних закладів. Москва : МГУ, 1986 р. 196 ст.

11. Зубарева О. Г. Розвиток емоційної сфери здобувачів початкової освіти засобами арт-технологій. *Молодий вчений*. 2022. С. 32–36.
12. Коноплицька Ю. І. Особливості розвитку емоційного інтелекту. *Психологія: реальність і перспективи*. 2018. № 11. С. 70–75.
13. Концепція Нової української школи.
DOI: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/301/Nova_ukrainska_shkola_Koncercija_2016_Pedrada.pdf. (дата звернення: 05.09.2023).
14. Котик Т. М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов'язковий освітній результат нової української школи. *Освітні обрії*. 2020. № 2. С. 20–26.
15. Котик Т.М. Нова українська школа : теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 193 с.
16. Кравцова Н.М. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. серед. освіти. у 2 ч. Тернопіль : Підручники і посібники, 2019. 128 с.
17. Кізілова Г. О., Шулько О. А. Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон, 2019. 144 с.
18. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. Твори в семи томах. Т. 5. Київ : Радянська школа. 1954. 229 с.
19. Мельник О. М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73. С. 128–132.
20. Нагайчук О. В. Розвиток емоційного інтелекту учнів в процесі виконання творчих робіт на уроках трудового навчання. *Молодь і ринок*. 2007. № 5-6. С. 137–141.
21. Прокоф'єва Л. О. Психолого-педагогічні основи розвитку емоційного інтелекту в учнів молодшого шкільного віку. Ізмаїл : ІДГУ, 2023. 78 с.

22. Проторенко І. П. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів засобами ігрових технологій: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 013 «Початкова освіта» / наук. керівник Ю. Є. Зубцова. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 54 с.
23. Підлужна Г. В., Худякова І. В. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 6 (189). С. 29–33.
24. Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології. Пітер, 2000.
25. Савченко О. Я. Українська мова та читання : підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.
26. Сухомлинський В. А. Сто порад учителеві. Київ : Радянська школа, 1988. 304 с.
27. Сухопара І. Г. Чинники розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті Нової української школи. *Педагогічні науки*. 2019. № 2 (65). С. 296–300.
28. Сухопара І. Г. Вікові особливості молодших школярів у контексті розвитку емоційного інтелекту. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім.М.Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. Випуск 62. 2020. 240с. С. 225-229с. Редакція 21.03.2020.
29. Типова освітня програма під керівництвом О. Я. Савченко. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 року № 743-22. 107 с.
30. Типова освітня програма під керівництвом Р. Б. Шияна 3 – 4 клас. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 року № 743-22. 73 с.
31. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. *Молодь і ринок*. 2012. №12. С. 136-139.
32. Чипурко В. П. Українська мова та читання : підручник для 2 кл. закладів загальн. серед. освіти: у 2 ч. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 160 с.

33. Шпак М.М. Емоційний інтелект у контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1. С. 282–288. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2011_1_36.
34. Шпак М.М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, 2012. №12(95). С.136–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_12_30.
35. Якобсон П.М. Емоційне життя школяра. Психологічний нарис. Москва, 1966. 292 с.
36. Averill J.R., Chon K.K., Naan, D.W. Emotions and creativity, East and West. *Asian Journal of Social Psychology*. №4. 2001. URL: <http://people.umass.edu/jra/studiesofemotion/articles/creativity/EastWest.pdf>
37. Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI) 1. *Psicothema*. 2006. P. 13-25.
38. Bar-On R. Emotional Intelligence Inventory (EQ-i): Technical Manual. Toronto, Canada: Multy-Health System, 1997.
39. Brackett M. A., Rivers S. E., Reyes M. R., & Salovey P. Enhancing academic performance and social and emotional competence with the RULER feeling words curriculum. *Learning and Individual Differences*, 2011. P. 688-694.
40. Elias M. J., Zins J. E., Weissberg R. P., Frey K. S., Greenberg M. T., Haynes N. M., Shriver T. P. Promoting social and emotional learning : Guidelines for educators. 1997.
41. Gardner H. *Frames of Mind : The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books. 1983.
42. Goleman D. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York : Bantam Books. 1995.
43. Mayer J. D., Salovey P., & Caruso D. R. Emotional intelligence: New ability or eclectic traits? *American psychologist*, 2008. P. 503-517.
44. Salovey, P., Mayer, J. D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*. 1990. P. 185-211.

45. Svencickij A.L. Kratkij psihologičeskij slovar' / A.L. Svencickij. – M. : Prospekt, 2009. – 512 s.

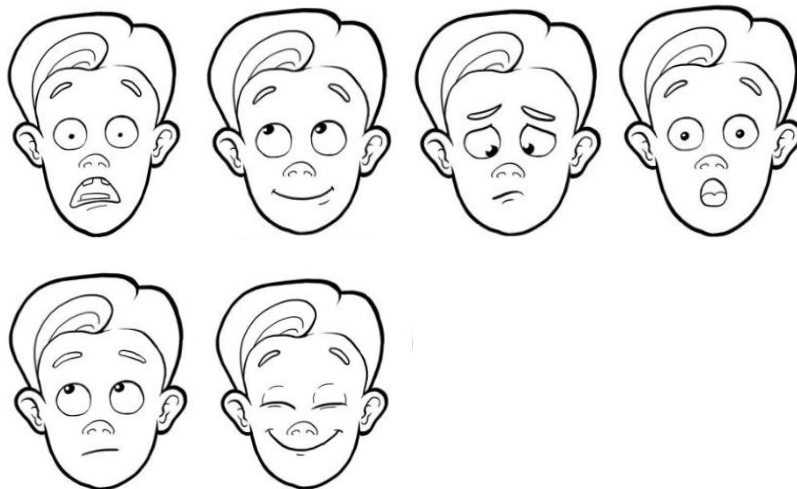
ДОДАТКИ

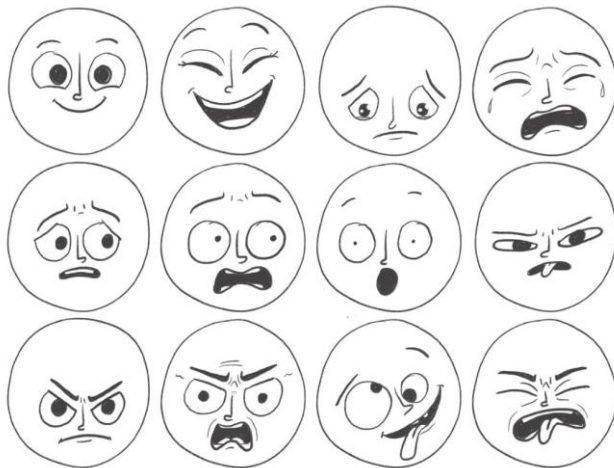
Додаток А

Методика «Емоційна ідентифікація» (за мотивами Е. Ізотової)

Схематичні зображення:

Інтерпретація результатів:

1 – Високий рівень. Дитина правильно назвала все емоційні стани, змогла співвіднести піктограми з фотографічними зображеннями. Зобразила різні емоційні стани. Допомоги дитина не потребувала.

0.5 – Середній рівень. Дитині потрібна була змістовна допомога. Дитина змогла визначити 4 - 6 емоцій, правильно назвала ці емоції і змогла їх виразно зобразити.

0 – Низький рівень розвитку. Знадобилося два види допомоги: змістовна і предметно-дієва. Дитина змогла правильно позначити, співвіднести і відтворити до 4 емоційних станів.

Додаток Б

Питання для виявлення вміння дітей розуміти та проявляти свої емоції.

Вміння контролювати свої емоції.

1. Який настрій у тебе сьогодні?
2. Що ти відчуваєш, коли їси улюблену цукерку?
3. Що відчуватимеш коли отримаєш подарунок про який давно мріяла?
4. Що може тобі зіпсувати настрій?
5. Що ти відчуватимеш, якщо загубиш улюблену іграшку?
6. Коли тобі стає весело? Що ти робиш, коли тобі весело?
7. Коли тобі стає сумно? Що ти робиш, коли тобі сумно? А якщо буде сумно твоєму другу (подрузі), як ти це зрозумієш і що будеш робити в такій ситуації?
8. Що може покращити твій настрій?
9. Коли тобі стає страшно? Що ти робиш, коли тобі страшно?
10. Ти ненароком розлив (розлила) чай на зошит однокласниці. Що ти будеш відчувати в цей момент та як відреагуєш?
11. Чому ти можеш відчувати злість (гнів)? Що ти робиш, коли гніваєшся?
12. Що тебе дивує? Що тебе здивувало востаннє?
13. Твій друг пообіцяв прийти на твоє День Народження, але в останній момент його не виявилось? Як ти відреагуєш?

Методика «Що-чому-як» (за мотивами М.А. Нгуен)

Частина 1

Текст: «Мене звать Андійко. У мене є старша сестра Олена. Нещодавно я почав вчитися кататися на велосипеді. Спочатку я частенько падав, і сусідські хлопчики та дівчата з мене сміялися. Мені було дуже прикро. Я навіть хотів перестати вчитися кататися. Але Оленка вирішила мені допомогти. Одного сонячного дня ми з сестрою вийшли у двір з велосипедом, де на нас звернули увагу сусідські діти, вони почали про щось шепотітися і сміятися. Оленка відразу підійшла до них і щось сказала. Я стояв далеко від них, тому нічого не почув. Я тільки знаю, що саме після цієї розмови наді мною перестали сміятися. Я пишаюся тим, що я молодший брат Олени і тим, що у мене є старша сестра, яка завжди прийде мені на допомогу. Але я до сих пір не знаю, що ж вона сказала дітям. Як ви думаєте, що вона їм сказала?»

Частина 2

Текст: «Мене звати Мілана, я першокласниця. У мене є сестричка Амалія. Одного разу ми знайшли маленьке кошеня на вулиці. Я його взяла на руки і воно мені подряпало обличчя. Подряпина була глибокою, і через місяць залишився невеличкий шрам. І ви знаєте, деякі однокласники почали наді мною сміятися. Мені було дуже прикро. Я навіть не хотіла більше ходити в школу. Все-таки я як завжди пішла в школу, але зі своєю сестрою. Мене побачили однокласники, і почали про щось шепотітися і сміятися. Моя сестра відразу підійшла до них і щось їм сказала. Я стояла далеко від них, тому нічого не чула. Я тільки знаю, що саме після цієї розмови наді мною перестали сміятися. Як ви думаєте, що вона їм сказала?»

Обробка результатів:

Дитина, відповідаючи на питання, повинна вирішити певну проблему, пов'язану з відносинами між дітьми, їх оцінкою ситуацій і розумінням

емоційних станів інших людей. Відповіді оцінюються за трибальною шкалою. Що Олена сказала дітям?

– 0 балів – дитина не відповідає або дає такі варіанти відповіді: «Не смійтеся», «Що ви робите?», «Як вам не соромно».

– 1 бал – «Старша сестра погрожувала дітям»;

– 2 бали – конструктивне рішення проблеми.

Варіанти конструктивного рішення:

– старша сестра просить дітей залишити молодшого брата в спокої, інакше вона поскаржиться вчителям і батькам;

– старша сестра пояснює дітям що так робити не можна, що це погано;

– старша сестра пояснює проблему свого молодшого брата і наполягає на тому, щоб всі припинили над ним сміятися.

«Чому Олена так поступила?»

– 0 балів – дитина не розуміє питання.

– 1 бал – «Щоб не сміялися»; «Щоб не кривдили».

– 2 бали – «Люди відчують себе погано, якщо над ними сміються»

«Як би ти вчинив(ла) в такій ситуації?»

– 0 балів – відповідь відсутня.

– 1 бал – «Треба попросити дорослих поговорити з кривдниками».

– 2 бали – дитина сама приймає рішення, спираючись на свої почуття – почуття ображеної людини.

Рівні розвитку емоційного інтелекту: низький: 0–2 бали; середній: 3–4 бали; високий: 5–6 балів.

Додаток Г

Анкетування педагогів щодо їх компетентності у процесі розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів

1. Які із складників, на вашу думку, відносяться до емоційного інтелекту?
2. Як Ви оцінюєте свій рівень емоційної компетентності?
3. Чому, на Ваш погляд, важливо формувати емоційний інтелект у молодших школярів?
4. Які вміння емоційного інтелекту Ви розвиваєте у своїх учнів?
5. Які вправи Ви використовуєте для формування емоційного інтелекту молодших школярів?
6. У який спосіб Ви допомагаєте учням розвивати емоційний інтелект?
7. Як часто Ви використовуєте практики розвитку емоційного інтелекту у своїй роботі з учнями?

Посилання на анкету:

https://docs.google.com/forms/d/1SyWxnCqtSnIrZoTB_HetWslBiCcM_mFHaSfQfCH6Nzk/edit

Додаток Д

Опитування батьків, щодо їх компетентності у процесі розвитку
емоційного інтелекту своїх дітей

1. Чи були Ви раніше знайомі з цим поняттям «Емоційний інтелект – це здатність контролювати, виражати та розуміти свої емоції і емоції інших людей, вміти мотивувати себе?»

2. Як Ви вважаєте, чому потрібно розвивати емоційний інтелект своєї дитини?

3. Уявіть ситуацію. Ваша дитина довго мріяла про певну іграшку і сьогодні вона її отримала. Як Ви вважаєте, яку емоцію вона буде відчувати?

4. Як би Ви відреагували в подібній ситуації: «Дитина, всупереч вашим настановам, вибігає на проїзну частину дороги. Ви хапаєте та відтягуєте її до себе, а потім...»

5. Опишіть ситуацію, в якій ваша дитина може відчувати емоцію, що вказана на картинці (образ).

6. Як Ви вважаєте, яку емоцію відчуває дитина на картинці (задумливість)?

7. Чи маєте Ви запитання або потребу у додатковій інформації щодо розвитку емоційного інтелекту у вашої дитини?

8. Чи бажаєте Ви отримати поради або рекомендації щодо розвитку емоційного інтелекту вашої дитини?

Посилання на анкету:

<https://docs.google.com/forms/d/1q4WrZCbmlDbH2fGsKFEZ8GhK3zDhXdOIov6lUJiLoFU/edit>

Бюлетень-поради щодо розвитку емоційного інтелекту у своєї дитини (для батьків)

ЯК РОЗВИВАТИ ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СВОЄЇ ДИТИНИ»

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ- ВМІННЯ РОЗУМІТИ СВОЇ ЕМОЦІЇ ТА ЕМОЦІЇ ІНШИХ. ЗДАТНІТЬ КЕРУВАТИ СВОЇМИ ЕМОЦІЯМИ

КОМФОРТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Створіть комфортне, відкрите середовище для того щоб ваша дитина могла висловлювати свої почуття без страху.

СЛОВНИК ЕМОЦІЙ

Вчіть дитину виражати свої емоції словами, це допоможе їй краще зрозуміти те що вона відчуває.

ТЕХНІКИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Розкажіть дитині про техніки саморегуляції (дихальні вправи, обійми сам-себе, візуалізація приємних моментів, переключення уваги на певний предмет тощо)

КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ

Підтримуйте взаємодію та спілкування з іншими дітьми (командні види спорту, гуртки, дружні відносини тощо)

УВАЖНО СЛУХАЙТЕ

Слухайте та підтримуйте свою дитину. Не судіть за негативні емоції, навпаки розкажіть, що всі емоції важливі, але необхідно вчитись їх регулювати.

ТВОРЧІСТЬ

Давайте змогу дитині виражати свої емоції та почуття через творчість (малювання, гра на елементарних музичних інструментах тощо)

БУДЬТЕ ПРИКЛАДОМ

Діти найбільше вчать у своїх батьків. Показуйте свої емоції, демонструйте, як ефективно їх керувати та вирішувати конфлікти.

Марія Конопацька

Конспекти уроків

Конспект до уроку ЯДС

Тема: На прогулянці будемо обережними! Як здоровими бути й небезпек оминати?

Очікувані результати: учні описують побачене та зображення; дотримуються правил поведінки надворі, в незнайомих місцях; вміють обирати місця і предмети для безпечної гри; орієнтуються в складних ситуаціях, вміють ретельно оцінювати небезпеку; дотримуються поведінки на вулиці під час прогулянки.

Мета: формувати в учнів наскрізне вміння керувати емоціями; ознайомити учнів із правилами безпечної поведінки надворі; наскільки небезпечно самостійно прогулюватися в незнайомих місцях; вчити уникати небезпечних місць у своєму мікрорайоні/населеному пункті; навчати чинити опір тиску незнайомих людей, вчити обирати безпечні місця і предмети для ігор удома; розвивати мислення, уяву, пам'ять, самостійність, мовлення, здатність орієнтуватися в складних ситуаціях, реально оцінювати небезпеку; виховувати обачливість, вміння чинити розсудливо, культуру поведінки на вулиці під час прогулянки, спостережливість, виховувати бажання берегти своє здоров'я.

Обладнання та наочність: підручники, мультимедійна презентація,

Хід уроку

I. Організаційно-мотиваційний етап

Створення позитивного психологічного клімату в класі.

Усі сідайте тихо, діти.

Домовляймося — не шуміти,

Руку гарно підіймати,

На уроці не дрімати,

А знання мерщій хапати —

Щоб не було нам мороки.

Всі готові до уроку?

Тож, гаразд. Часу не гаймо

І урок починаймо!

Мотивація навчальної діяльності

– Діти, з яким настроєм ви сьогодні прийшли на урок?

Гра «Я тобі бажаю ...»

– Діти візьміться за руки, по черзі поверніться до своїх однокласників висловіть побажання на цілий день один одному.

– Посміхніться один одному і усмішка зігріє нас своїм теплом.

– Запитайте у свого однокласника «Як у тебе справи». Підтримайте своїх товаришів

Хвилинка фенологічних спостережень.

– Привіт, друзі!

– А яка зараз пора року?

– Який місяць?

– Яке сьогодні число?

– Яким було вранці небо, коли ми йшли до школи?

– Що стосовно опадів?

– Кому відома температура повітря?

– Який у вас був настрій по дорозі школи? Що ви відчували?

– А який був настрій оточуючих?

– Як ви зрозуміли настрій оточуючих? За якими ознаками? (показати учням картинки з намальованою мімікою різних емоцій)

– Як би ви втішили оточуючих з сумним настроєм?

– Що відчуваєте, коли вам все вдається? (радість, впевненість, піднесення, захоплення).

– А коли програєте в грі, чи у вас не вдається поробка? (сум, роздратування, злість).

– А коли вітаєте маму зі святом? (любов, повагу, вдячність)

– А коли загубили дорогу річ (розпач, смуток)

II. Актуалізація опорних знань

Послухайте вірш.

На майданчику в дворі прецікаво дівторі!

Тут веселощі і сміх,

Й цілий міх розваг для всіх.

Щоб було безпечно грати,

Добре правила затямте.

Хтось на гойдалці злітає,

Що аж вітер підіймає...

Ти ж від гойдалки подалі

Бігай чи крути педалі.

Наближатися не варт,

Бо ударить не на жарт.

А як сам злітаєш в небо,

Знай: триматись міцно треба.

Нагойдався вже доволі?

Не зістрибуй шпарко долі.

Щоб не впасти й не забитись,

Треба спершу зупинитись.

Розгляньте малюнок.

– Знайдіть на малюнку хлопчика, який порушив це правило.

- Кого ми бачимо на малюнку?
- Що відчувають діти? Як ви зрозуміли їх емоції?
- А що відчуває мама хлопчика? Чому вона відчуває хвилювання та страх?

Повідомлення теми і мети уроку

- Для того, щоб не припускати таких помилок потрібно знати і дотримуватися правил безпечної поведінки. І саме сьогодні ми з вами докладніше поговоримо про це.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Робота з підручником.

Розгляньте малюнок.

- Розкажи дітям, як не наразити себе на небезпеку в лісі.
- Покажи:Що можна брати в руки?
- Що можна лише роздивлятися?
- Що не можна чіпати руками?

Розгляньте уважно малюнок.

- Розкажіть дітям де їх підстерігає небезпека. Чому?

- Як ви вважаєте, яку емоцію відчувають герої картинки та чому?

Фізкультхвилинка. Вправа «Покажи почуття руками»

Педагог пропонує дітям уявити, що їх руки стали живими і можуть радіти, боятися, злитися. Потім діти, дивлячись на ведучого (він задає зразок рухів), показують, як їх руки стрибають по столу (радіють), штовхають, кусають одне одного (зляться, стискаються в грудочки і тремтять (бояться).

III. Закріплення вивченого

Робота в зошитах.

Сторінка 14, Вправа 1.

– Розфарбуй кружечки: червоним – не візьму в руки, зеленим – візьму для гри, фіолетовий – буду роздивлятися.

Сторінка 14, вправа 2.

– Намалюй які ще предмети тобі трапляються під час прогулянки?

Інтерактивне онлайн завдання.

Рефлексія.

Що ви сьогодні дізналися?

Ця інформація була корисна для вас?

Що відбувалось з вашим настроєм протягом уроку?

– «Мій настрій». Обери емотикон, який відповідає твоєму настрою в кінці уроку

Конспект уроку з математики

Тема. Порівняння предметів за довжиною, шириною, висотою.

Мета: вчити порівнювати предмети за довжиною, шириною, висотою;

формувати навички лічби об'єктів; формувати наскрізне вміння керувати емоціями; вчити розрізняти геометричні фігури; розвивати логічне мислення учнів шляхом формування прийомів розумових дій: аналізу, синтезу, порівняння; виховувати культуру поведінки, дбайливе ставлення до часу; формувати вміння раціонально та з користю витратити свій час, розвивати в учнів вміння розуміти власні емоції та відображати емоційні стани інших людей.

Обладнання: набір геометричних фігур та цифр;

Тип уроку: комбінований урок.

Освітні галузі: математична, технологічна.

Хід уроку

I. Вступна частина.

1. Організація класу.

Уже дзвінок нам дав сигнал:

Працювати час настав.

Тож і ми часу не гаймо.

Роботу швидше починаймо. (2 слайд)

Вправа «Мій настрій сьогодні»

Оберіть із запропонованих смайлів той, який відповідає настрою саме в цей час. (3 слайд)

Лічба (4 слайд)

– Розгляньте зображення.

– Кого ви бачите на зображенні?

- Порахуйте скільки слонів.
- Як ви вважаєте, яку емоцію вони відчують? Давайте разом поміркуємо чому вони відчують такі емоції? Що у них трапилось?
- Чому ви вважаєте, що вони відчують саме цю емоцію? Як ви зрозуміли що слоник засмутився/радіє?
- Як би ви втішили сумного слоника? Якими словами або діями?

2. Актуалізація знань.

Лічба. Геометричні фігури. (5 слайд)

Розгляньте зображення:

- Скільки?
- Які фігури ви знаєте?
- В які групи можна об'єднати фігури?

Мотивація навчальної діяльності. Вправа «Ховрах та хом'як». (6 слайд)

Розгляньте зображення.

- Кого ви бачите на малюнку?
- Як ви вважаєте, яку емоцію вони відчують?
- Давайте поміркуємо над ситуаціями через які вони відчують саме такі емоції?
- Чим вони відрізняються?
- Один високих інший – низький.
- Ховрах тонкий (худий), а хом'як товстий.

3. Повідомлення теми уроку та мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

Сьогодні на уроці ми будемо порівнювати предмети за ознаками, пов'язані з такими величинами: висота, довжина, ширина.

II. Основна частина.

1. Порівняння предметів за довжиною.

Робота з підручником. Порівняння предметів за довжиною. (7 слайд)

- Скільки тваринок на малюнку?
- У кого з них довші вуха?
- У кого довший хвіст?
- Скільки птахів?
- У кого довші лапи?
- У кого довший дзьоб?
- Як ви вважаєте, яку емоцію вони відчувають і чому?

2. Порівняння предметів за шириною.

Робота над загадкою. (8 слайд)

Ой цвіте на Україні красне літо.

В'яжуть стрічку й квіточку в стіжок,

Ой збирають чорноброві в гаю квіти,

Щоб до танцю вратись в оберіг ... (вінок)

Робота з підручником. Порівняння предметів за довжиною, шириною.

- Розгляньте предмети, які зображені на слайді. (9 слайд)
- Стрічка якого кольору у віночку найдовша; найкоротша; найвужча?
- Стрічки яких кольорів однакової ширини?

3. Порівняння предметів за висотою.

Робота з підручником. Порівняння предметів за висотою. (10 слайд)

Розгляньте предмети, які зображені на слайді.

- Який будинок найвищий; найнижчий?
- Чи є будинки, однакової висоти? Вкажіть їх.

Гімнастика для очей.

Повторюйте за дівчинкою, щоб ваші очі відпочили. (відео)

III. Формування нових знань і способів дії.

1. Закріплення вмінь порівнювати об'єкти.

Робота за малюнками. (12 слайд)

- Розгляньте зображення.
- Що ви бачите?
- Хто на малюнку довший?
- Хто на малюнку коротший?

Фізкультхвилинка

Рухлива вправа «Різний настрій»

А тепер ваше завдання зобразити руками, мімікою відповідний настрій.

Наш Сашко бува веселий,

коли друзі всі в оселі.

Наш Сашко бува сердитий,

коли лоб його набитий,

Наш Сашко сумний буває,

коли іграшки не має,

Наш Сашко, буває, плаче,

коли хтось відніме м'ячик.

Наш Сашко, бува, хитрує,
 коли фокуси майструє,
 А як його насварять -
 він ображений стоїть.
 Як незвичне щось побачить,
 то дивується одначе.
 А як чогось злякається -
 у кущі ховається.

IV. Закріплення вивченого. Формування вмінь і навичок.

1. Виконання графічних тренувальних вправ.

Настанова вчителя. Сиди правильно. Пиши правильно. (14-15 слайди)

Вчитель нагадує, як правильно сидіти під час роботи в зошиті, як правильно тримати ручку, зошит.

Ноги повинні стояти повною ступнею на підлозі.

Спина рівна.

Голова нахилена вниз так, аби бачити, що позначено у зошиті.

Лікті – на парті так, аби не звисали.

Між партою і грудьми має бути відстань на ширину долоні.

Зошит має лежати навкоси.

Олівець тримаємо тільки трьома пальцями – великим, вказівним і середнім.

Олівець більше спирається на середній палець, ми тримаємо його великим і зверху вказівним пальцем.

Усі три пальці знаходяться на відстані 2 см від кінця олівця.

Робота в зошиті

Вчитель показує на прикладі першої групи об'єктів, як потрібно виконувати завдання. Далі учні виконують самостійно.

– Визначте, де об'єктів більше. Постав позначку. (16 слайд)

Робота у зошиті. Допиши за зразком.

Учні вчаться писати елементарні лінії та крапки. Вчитель показує на

дощі, як потрібно виконувати завдання. Далі учні працюють, а вчитель слідкує. (17 слайд)

Пальчикова гімнастика. (відео)

<https://www.youtube.com/watch?v=ZG95JK40K4U>

Закріплення вивченого матеріалу. Порівняння за висотою. (19 слайд)

На слайді представлено зображення різних предметів.

– Знайдіть два найвищі предмета.

– Знайдіть два найнижчі предмета.

Закріплення вивченого матеріалу. Порівняння за довжиною. (20 слайд)

На слайді представлено зображення різних предметів.

– Знайдіть транспорт найдовший.

– Знайдіть транспорт найкоротший.

Закріплення вивченого матеріалу. Порівняння за товщиною. (21 слайд)

IV. Заключна частина. Рефлексія.

Вправа «Пори року». (22 слайд)

Мені під силу всі завдання!

Все було легко та просто!

Було складно!

Мені потрібна допомога!

А який настрій ви відчуваєте після уроку? (23 слайд)

Всі молодці! Дуже гарно попрацювали, урок закінчено! (24 слайд)

Конспект уроку з дизайну і технологій

Тема. Пальчиковий театр. Робота з папером. Виготовлення гри «пальчиковий театр».

Мета: дати загальне уявлення про пальчиковий театр. Ознайомити зі значенням пальчикового театру. Розвивати та формувати в учнів вміння розуміти та пояснити свої емоції, просторову уяву, мислення, фантазію, пізнавальний інтерес. Виховувати акуратність, посидючість, дружність та єдність у класі.

Обладнання: ілюстрації до теми уроку, робочий зошит, ножниці, клей, серветки, телевізор, фломастери (або фарба), аркуш паперу.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу

Хід уроку:

I. Організаційний момент

– Чи все необхідне для роботи приготували?

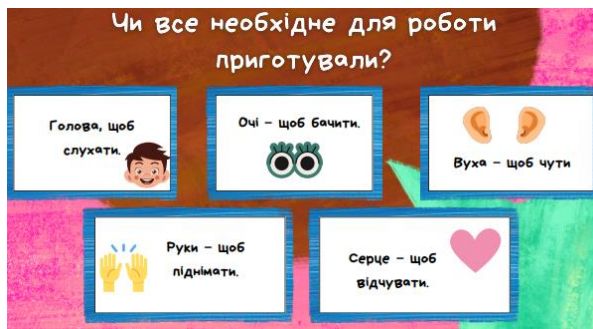
Голова, щоб слухати.

Вуха – щоб чути.

Очі – щоб бачити.

Руки – щоб піднімати.

Серце – щоб відчувати.

II. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності
Діти, сьогодні ми з вами зробимо цілий ляльковий театр, але перед цим ми намалюємо що відчуваємо перед уроком. Візьміть всі фломастери або фарбу, оберіть колір який зараз підходить вашому настрою та намалюйте на аркуші паперу свою емоцію. Потім всі разом розкажемо про свої малюнки, що ми відчуваєм і чому.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Бесіда

– Чи знаєте ви, які є види театру? (Драматичний, музичний, оперний, комедійний, ляльковий).

– Сьогодні я вас познайомлю з пальчиковим театром. Цей вид театру називають ще домашнім, коли сцену можна зробити зі стільця, коробки тощо. Такий театр роблять батьки для своїх маленькій діток. Його герої вдягаються на пальчики і артисти їх озвучують.

2. Перегляд відеоматеріалу Шарля Перро «Червона Шапочка».

<https://www.youtube.com/watch?v=RgkksetCqbI>

Бесіда після перегляду:

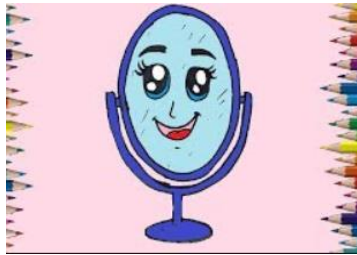
-Що ви відчуваєте після перегляду вистави?

-Які емоції відображали головні герої?

-За якими ознаками ви це зрозуміли?

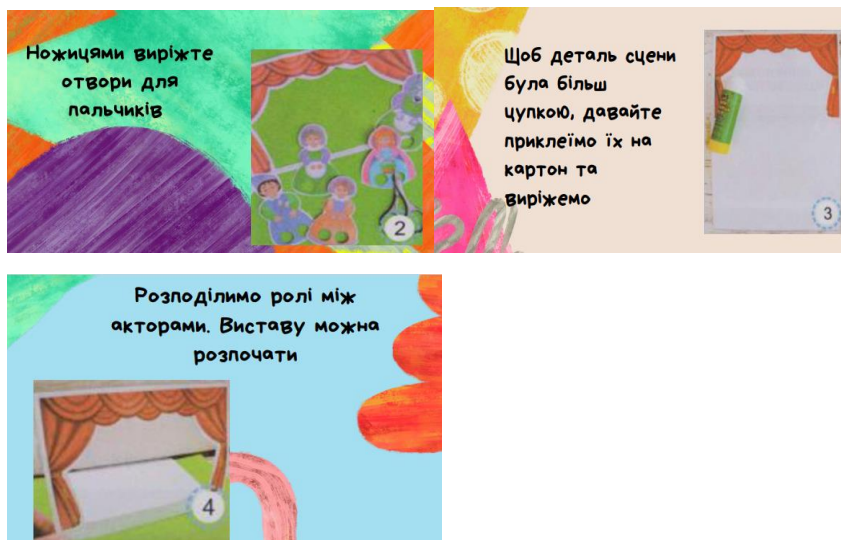
IV. Фізкультхвилинка гра в парах «Дзеркало»

Покажіть один одному емоцію яку виражає: зайчик, що побачив вовка; (страх), осінню дощову хмару (сум), грайливе кошеня (веселість), два розбишаки, що сваряться (злість), скоро канікули! (радість).

V. Послідовність виконання. Повторення правил безпеки з ножицями.

1. Виріжте зі с.25 деталь сцени та намальованих персонажів (фото 1).
2. Ножицями виріжте отвори для пальчиків (фото 2).
3. Щоб деталь сцени була більш цупкою, давайте приклеїмо їх на картон та виріжемо (фото 3).
4. Розподілимо ролі між акторами. Виставу можна розпочати.
5. Розігрування вистави. (під час розігрування вистави діти повинні намагатись передавати емоції своїх персонажів)

VI. Підсумок уроку. Рефлексія

- Сьогодні я дізнався?
- На уроці я навчився
- Мені було незрозуміло
- Мене здивувало

Тепер наш урок добігає кінця, давайте намалюємо що відчуваємо після уроку, чи змінився ваш настрій?

VII. Прибирання робочого місця

Молодці! Урок закінчено!

Конспект уроку з української мови (читання)

Тема: Наголос у словах. Тема для спілкування: Казки. Ляльковий театр.

Робота з дитячою книжкою

Мета: сформувати в учнів уявлення про наголос у словах, ознайомити з терміном *наголос*, формувати вміння визначати в слові наголошений склад, позначати його відповідним значком у схемі слова; удосконалювати вміння поділяти слова на склади, аналізувати, порівнювати, робити висновки; пригадати найвідоміші казки, їх персонажів; актуалізувати слова тематичної групи «Ляльковий театр»; формувати вміння розуміти власні емоції, аналізувати їх, розуміти емоції інших людей, підбирати ситуації під час яких люди можуть відчувати певні емоції; розвивати вміння будувати речення, розповідати за малюнками, про події з власного життя, розказувати казки за ілюстраціями; виховувати інтерес до дитячих книжок, лялькового театру, прагнення інсценізувати казки.

Очікувані результати: здобувач освіти отримує уявлення про наголос у словах, вміє визначати в слові наголошений склад, позначати його відповідним значком у схемі слова; удосконалює вміння поділяти слова на склади, аналізувати, порівнювати, робити висновки; орієнтуватися на сторінці букваря; вчиться користуватись підручником і навчальним приладдям.

Обладнання: таблички для стіни слів; ляльки-рукавички для лялькового театру; книжки казок; мультимедійний комплект.

Тип уроку: комбінований урок.

Освітні галузі: мовно-літературна, мистецька, соціальна, громадянська.

Хід уроку

I. Вступна частина.

1. Організація класу. (2 слайд)

І знову дзвоник кличе в клас,

Знання нові чекають нас.

Ми дуже любимо рідну мову,

Її мелодію чудову,

Тож починаємо урок,

Це буде наш наступний крок.

Давайте подивимось на картинки емоцій та розкажемо яку емоцію ми відчуваємо зараз: (3 слайд)

2. Психологічне налаштування на урок. Психологічне налаштування на урок. Вправа - правила уроку «Дай мені 5». (4 слайд)

Вуха слухають. Один.

Ротик мовчить. Два

Очі дивляться. Три.

Руки, ноги не рухаються. Чотири.

Голова працює. П'ять.

Дай мені 5.

3. Актуалізація отриманих знань. (5-6 слайди)

– Пригадайте, які знаки ми ставимо в кінці речень. Як вони називаються?

– Назвіть предмети. Як можна всі ці предмети назвати одним словом?

Складіть речення, використовуючи знаки: «.», «!», «?». Побудуйте схеми цих слів.

Фізкультхвилинка для очей. (відео)

4. Повідомлення теми уроку. Очікування.

– Сьогодні на уроці ми продовжимо вчитися поділяти слова на склади, познайомимося з наголосом у словах. Побуваємо у ляльковому театрі.

II. Основна частина.

Робота за підручником. (с.20-21).

1. Ознайомлення з наголосом.

– Назвіть кожний об'єкт. Поділіть кожне слово на склади. Чим слова відрізняються? Наголошений і ненаголошений склад. Знак «наголос». (9 слайд)

Вчитель пропонує розглянути малюнки на с.20 (вгорі). Спочатку назвати малюнки (замóк і зámок), поділити кожне слово на склади. Потім питає, показуючи на 1-й малюнок – Це зámок?. Діти мають заперечити – Ні, це замóк. Звернути увагу, чим відрізняються слова зámок і замóк (у першому слові голосніше вимовляється перший склад, а в другому – другий). Після цього повідомляє, що той склад у слові, який вимовляється голосніше, називається наголошеним. Далі звертає увагу, що у схемах слів під малюнками наголошений склад позначається зверху значком, який

називається наголосом.

2. Формування умінь в наголошуванні слів. (10 слайд)

Щоб краще чути наголошений склад у слові, вчитель пропонує дітям методичний прийом – перепитування: Це ба́ба? Це ку́рочка?.

Під час опрацювання слова дід учням необхідно повідомити, що в словах, які мають один склад, наголос не ставиться.

– Назвіть кожний об'єкт. Позначте наголос в схемах слів. З якої казки ці персонажі?

Після називання малюнків і позначення наголосу в схемах слів у першому завданні варто запитати, з якої казки ці персонажі.

3. Первинне закріплення умінь в наголошуванні слів. (11 слайд)

– Назвіть кожний казковий персонаж. Пригадайте, з яких вони казок? Яку емоцію вони відчують? Давайте згадаємо що стало причиною їх емоційного стану. Поділіть слова на склади – позначте на схемі кількість складів і наголос.

4. Фізкультхвилинка. (Інсценізація казки «Рукавичка»). (12 слайд)

– Інсценізація казки «Рукавичка». Визначте, які слова «заховались» у схемах. Скільки складів у кожному слові? Який склад наголошений? Ненаголошений?

Вчитель пропонує учням інсценізувати казку «Рукавичка» (якщо більшість дітей класу знають її). Для цього слід розподілити ролі – визначити, хто буде мишкою, лисицею, вовком, ведмедем. Потім озвучити казку за ролями. Варто спонукати дітей передати голосом і жестами характер та емоції кожного персонажа (але сказати їм особисто які емоції вони повинні відіграти, щоб учні класу відгадали їх)

Після інсценування казки учні визначають, які слова «заховались» у поданих біля малюнка схемах (вовк, мишка, ведмідь, лисиця, рукавичка). Учитель звертає увагу дітей на кількість складів і наголос у кожному слові.

5. Перегляд лялькової вистави «Котик і півник». (13 слайд+відео)

– Розкажіть, куди прийшли діти. Яку казку ставлять актори?

За малюнком, поданим на с. 21 учні розповідають про ляльковий театр, розпізнають казку, яку ставлять актори. Пригадують, хто з них бував у ляльковому театрі, яку виставу дивився, розповідають про свої враження. Згадують що вони відчували в той момент, що відчували глядачі вистави.

Перегляд лялькової вистави «Котик і півник» та відповіді на питання:

- Що ви зараз відчуваєте?
- Які емоції у вас викликала ця вистава? («Котик і півник»)
- Як думаєте, які емоції переживали герої вистави?

6. Робота з персоніфікованими буквами. (14 слайд)

– Чи впізнаєте ви ці букви? Назвіть їх. Що вони роблять? Назвіть об'єкти, які зображені біля букв. Поділіть слова на склади. Поставте наголос.

Учні розпізнають персоніфіковані букви, добирають слова, які починаються з цих букв, позначають наголос в схемах слів – назв предметів, зображених біля букв.

7. Інтерактивне завдання на розвиток емоційного мислення
<https://learningapps.org/6401101>

(діти підбирають ситуації в яких людина може відчувати певні емоції або почуття)

III. Заключна частина. Рефлексія.

1. Вправа «Незакінчене речення».

– коли мені страшно, я...

– коли я гніваюсь, я...

– я щасливий, якщо...

– я сумую, коли мама...

– коли мене ображають, я ...

– я відчуваю злість, коли ...

2. Рефлексія Вправа «Веселка». (17 слайд)

Мені було дуже важко.

Мені не все вдалося зробити.

Мені допомагали.

У мене були помилки.

Мені вдалося все, але не відразу.

Мені вдалося все зробити!

Це було дуже просто!

Подивіться на картинки емоцій, що ви відчуваєте після уроку? Що відбулося з вашим настроєм? (18 слайд)

Всі молодці! Урок закінчено! (19 слайд)

Конспект уроку з української мови (письмо)

Тема: Письмо малої букви *a*. Підготовчі графічні вправи.

Мета: дати учням поняття про графічне зображення букви *a* та *ї* елементи, удосконалювати навчички каліграфії, розвиток техніки писання; розвивати писемне мовлення, творчі здібності учнів, вміння розуміти свої емоції, відтворювати різні емоції; виховувати в учнів наполегливість та старанність, прищеплювати вміння висловлювати свою думку; формувати в учнів наскрізне вміння керувати емоціями та розрізняти емоції інших людей.

Обладнання: роздатковий матеріал, підручник, зошити, картинки.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Ну що, діти, розпочнемо наш урок! Давайте домовимось сьогодні з вашими пальчиками, що вони будуть слухняні та працьовиті, адже на нас чекає багато цікавих завдань, а саме письмо.

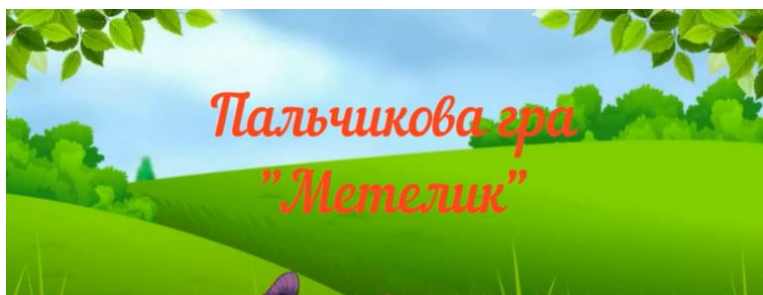
II. Мотивація навчальної діяльності учнів

Давайте подивимось на картинки емоцій та розкажемо яку емоцію ми відчуваємо зараз: (2 слайд)

Тепер зробимо пальчикову гімнастику, щоб пальчики прокинулись. Перегляньте відео та повторюйте самостійно.

<https://youtu.be/daHh5tsQBuY>

Кожен пальчик приготував для вас завдання. Тому, щоб досягти поставленої нами мети, нам потрібно дійти до завдання мізинчика і тоді ми зможемо вправно переходити до наступних тем та перегортати сторінку нашого зошита.

III. Контроль, корекція та актуалізація опорних знань
Щовечора, коли ви були зовсім маленькі, а можливо, і до цього часу, мама наспівувала вам колискову. Як вона вам заколихувала? Хто пам'ятає? І я пам'ятаю, як мама щоразу наспівувала «А-а-а!» і так щодня. Саме під її пісні ми засинали! Як ви гадаєте, що ми відчували в той момент? А що відчують зараз діти, яких мама заколисує? Давайте повторимо мамину пісню. Який звук ви вимовляєте? А якою буквою на письмі позначається ця літера?

[а] – а

Напевно, ви вже здогадалися, яка літера у зошиті на нас чекає?

IV. Повідомлення теми і мети уроку
Сьогодні на уроці ми з вами повправляємося в написанні рядкової літери «а» та перед цим виконаємо графічні вправи для підготовки написання літери. І перше завдання від нашого Великого пальчика вже на дошці.

V. Вивчення нового матеріалу

ЗАВДАННЯ 1. ВЕЛИКИЙ ПАЛЕЦЬ. (4 слайд)

Великий палець подорожував транспортом, який розпочинається на літеру «а». Давайте відгадаємо. Так, це автобус. А який кінцевий звук у цьому слові?

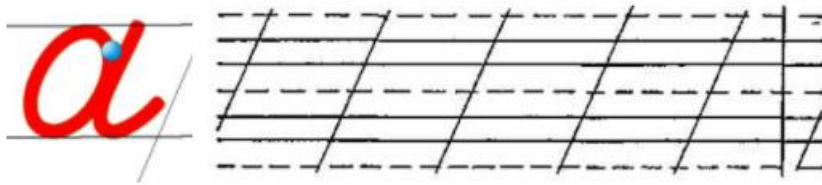
Давайте ми спробуємо обвести це слово.

автобус

(5 слайд)

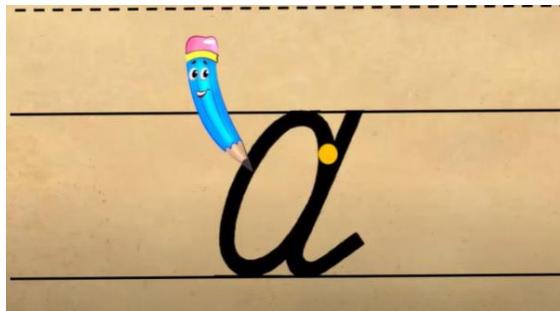
Чи можемо ми написати всі літери вправно, без підготовки? А які літери ми ще не вчили? Як думаєте, яку літеру ми будемо зараз тренуватися писати? Правильно. Тому Великий палець підготував для вас завдання. Спробувати написати графічні елементи літери «а».

(6 слайд)

Для цього, вам спочатку потрібно переглянути відео та уважно подивитися.

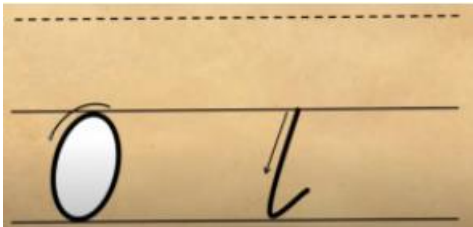
<https://youtu.be/UbWm35XOlhw>

ЗАВДАННЯ 2. ВКАЗІВНИЙ ПАЛЕЦЬ. (7 слайд)

Вказівний палець нам вказує підготуватися до письма та розпочати тренування елементів. Слідкуйте за його вказівками.

1. Показ елементів на дошці вчителем.

2. Написання елементів в повітрі.
3. Написання елементів мокрим пензликком на дошці.
4. Написання елементів простим олівцем в зошиті.

Я впевнена, що у вас все вийшло. Тому ми можемо переходити далі, до наших завдань.

ЗАВДАННЯ 3. СЕРЕДНІЙ ПАЛЕЦЬ. (8 слайд)

«Ну що, прийшов час відпочити та пограти».

Тренуємо емоції:

1. Насупитися як сердитий дядько
2. Посміхнутися як хитра лисичка
3. Як зляться діти коли у них забрали цукерку?
4. Як відчуває себе кошеня коли на нього гавкає собака?
5. Як втомлюються батьки після роботи?

ЗАВДАННЯ 4. БЕЗИМЕННИЙ ПАЛЕЦЬ (9 слайд)

Ви вже знаєте, що з'єднання між літерами буває верхнє, середнє, та нижнє. Давайте подивимось, як може з'єднуватись літера «а» з іншими буквами. До прикладу:

на

- СЕРЕДНЄ З'ЄДНАННЯ

ак ай ан

- ВЕРХНЄ З'ЄДНАННЯ

аг ал ам

- НИЖНЄ З'ЄДНАННЯ

Тепер потренуємось у своїх зошитах написати три види з'єднань.

VI. Закріплення вивченого матеріалу

ЗАВДАННЯ 5. МІЗИНЧИК. (10 слайд)

Від якого пальчика у нас завдання ще не було? Ось і прийшло завдання від Мізинчика, а це означає, що ми вже на фінішній прямій. Перегляньте малюнок. Назвіть мультфільм або персонажів та скажіть, у яких словах вам може зустрічатися літера «а». Давайте згадаємо які характери були у даних героїв мультфільмів.

Підсумок уроку

Яку рядкову літеру ми тренувалися писати?

З яких елементів вона складається?

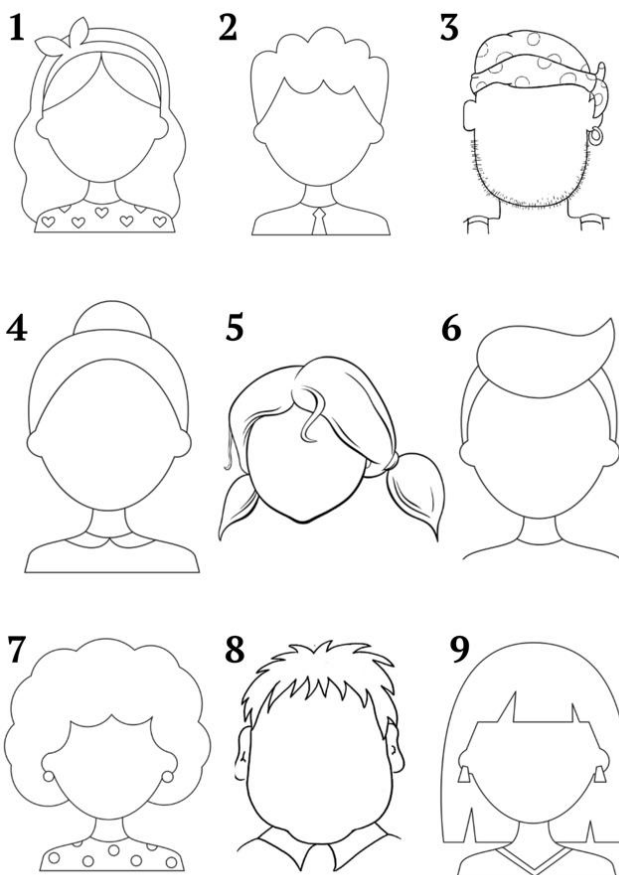
Які труднощі у вас виникали при написанні?

Від якого пальчика вам найбільше сподобалось завдання?

Подивіться на картинки емоцій, що ви відчуваєте після уроку? Чи змінилась ваша емоція? (11 слайд)

Всі молодці! Урок закінчено! (12 слайд)

Домалюй портрет

Приклади ситуацій:

1. Марія загубила свою улюблену іграшку.
2. Юрчик виграв змагання з човникового бігу.
3. Чоловік мріє купити собі мотоцикл.
4. Ольга Леонідівна в захваті від своїх учнів, адже вони дуже розумні.
5. Оленчині друзі забруднили їй нову кофтинку.
6. Вовчик розбив улюблену вазу своєї матері.
7. Катерина дуже боїться павуків які зараз мешкають в її кімнаті.
8. Дідусь не очікував що хтось сьогодні завітає до нього в гості.
9. Мама Вовчика помітила, що її ваза розбита.